

JÓZEF PAWŁOWSKI

SYSTEM WŁADZY W CHRL W OKRESIE REFORM: EWOLUCJA, WYZWANIA, SPRZECZNOŚCI

CZĘŚĆ I: LATA 1978-2002

THE EVOLUTION OF CHINA'S POLITICAL SYSTEM IN THE REFORM AND OPENING-UP ERA: STRUCTURES, PROCESSES AND CHALLENGES PART I: 1978-2002

A b s t r a c t. This paper examines the main features of the political system in the People's Republic of China and the changes in the power structure of the Communist Party of China since the introduction of the reform and opening-up policy. The author analyses the key features of the decision-making process, institutions, model of governance and leadership of the PRC during the eras of Deng Xiaoping, Jiang Zemin, Hu Jintao and Xi Jinping. Since the beginning of the 1980s, China's political system has undergone a transformation from one-man rule to a "collective leadership", facing various challenges in governing the country and upholding the process of reform. The deepening of economic reforms, which began in the 1990s required a significant improvement in the state's ability to govern and its adoption of a more flexible approach to the Party's guiding ideology. As a result, China's top decision-making bodies started to evolve into professional governing boards supported by highly educated cadres, experts and think-tanks. However, the end of Deng Xiaoping's "strong-hand" rule led to the formation of a number of factions and interest groups within the Party's establishment, each holding different views on the way, and the extent to which, such reforms should be pursued. During the last two decades, this factional struggle has exerted a negative influence on China's economic and social transformation, as well as initiating the process of internal decay in the Party. Facing a growing number of challenges in China's development and a lack of political unity within the CPC, the present leadership has strived to reorder the power structure and streamline the process of reform. Although it has managed to consolidate political power and partly eliminate some of the gravest problems, such as corruption, discord within the Party has prevailed and increased, leading to a visible decline in the reforms over the past few years, as well as to a growing number of voices demanding a thorough change in the political system. This paper concludes with remarks regarding the further evolution of the political system in the PRC, and possible developments in the Party's leadership.

Key words: China's political system; reform era; opening-up policy; Communist Party of China; one-man rule; collective leadership.

Funkcjonowanie systemu władzy w ChRL od dawna stanowiło przedmiot zainteresowania zarówno badaczy, jak i polityków w różnych krajach. Uważano, że głębsze zrozumienie struktur i mechanizmów tego systemu umożliwi przewidywanie posunięć władz w Pekinie, zarówno w polityce wewnętrznej, jak i zagranicznej. Nie mniej istotne było także poznanie czynników i procesów mających wpływ na sukcesy władzy w ChRL. Obecnie zainteresowanie przemianami systemu władzy w ChRL w dużej mierze wynika z konieczności przewidzenia dalszego kierunku transformacji wewnętrznej w tym kraju i jej konsekwencji dla świata, z którym interakcje Chin niemal w każdej płaszczyźnie stają się coraz ściślejsze. W ostatnich latach rozważania o przyszłości tego systemu pojawiają się w kontekście głównych problemów strukturalnych, z jakimi Chiny dziś się mierzą i w których obliczu decydenci w Pekinie stają przed zasadniczymi pytaniami: czy państwu i gospodarce potrzebna jest deregulacja czy centralizacja, większa autonomia władz lokalnych czy ściślejsze ich podporządkowanie rządowi centralnemu oraz czy usprawnianie procesu decyzyjnego i wykonawczego ma prowadzić do umocnienia struktur państwowych czy też partyjnych.

Cheng Li, jeden z czołowych znawców problematyki politycznej Chin, wskazuje, że w najbliższej przyszłości procesy zachodzące w łonie aparatu władzy w ChRL mogą mieć kluczowe znaczenie zarówno dla wewnętrznej stabilizacji w tym kraju jak i dla sytuacji w jego otoczeniu międzynarodowym. Stąd też uważne analizowanie opisywanych zagadnień staje się obecnie szczególnie ważne (por. Li, „Educational and Professional” 32-33).

Rozpoczynająca się piąta dekada reform w Chinach jest nie tylko okazją do oceny efektów wewnętrznej modernizacji, ale także do bliższego przyjrzenia się zmianom, jakim w tym okresie podlegały zarówno struktury, jak i mechanizmy sprawowania władzy. Charakter i forma systemu politycznego w ChRL praktycznie zawsze budziły różnego rodzaju kontrowersje, zarówno w okresie przed reformami, jak i po roku 1978. W ostatnich latach dyskusje toczące się wokół natury systemu władzy w ChRL, które – co należy podkreślić – mają miejsce już nie tylko poza granicami Chin, ale i w samych Chinach, wynikają z pytania, czy ów system pozwala na właściwe reagowanie na liczne problemy i wyzwania, jakie pojawiły się w procesie reform. Szczególnie dużą uwagę skupiają działania elit władzy w Chinach mające na celu modyfikację określonych mechanizmów podejmowania decyzji oraz

struktury instytucjonalnej aparatu władzy, która pozwoliłaby na skuteczne zarządzanie państwem bez dokonywania gruntownej transformacji ustroju politycznego. Działania te, zwłaszcza w ostatnich latach, budzą jednak szereg opinii krytycznych, podających w wątpliwość zakładane efekty zmian w tym zakresie. W tych opiniach często wskazuje się, że w ChRL następuje negatywna z punktu widzenia rozwoju państwa i gospodarki centralizacja władzy, a nawet sugeruje, że system władzy ewoluuje w kierunku rozwiązań autorytarnych, jakie funkcjonowały w Chinach przed epoką reform.

Zagadnienia związane z systemem władzy w ChRL w okresie reform są przedmiotem szeroko zakrojonych badań, które w ostatnich kilkunastu latach zaowocowały licznymi opracowaniami ukazującymi różne aspekty przemian samego aparatu władzy w ChRL jak i w filozofii rządzenia państwem, jaką kierują się chińscy przywódcy. Należy w tym miejscu wymienić przede wszystkim prace: Davida Shambaugha *China's Communist Party: Atrophy and Adaptation* (Woodrow Wilson Center Press, 2008), Josepha Fewsmitha *The Logic and Limits of Political Reform in China* (Cambridge University Press, 2012), Susan Shirk *China: Fragile Superpower* (Oxford University Press, 2008), Kennetha Lieberthala, Chenga Li i Yu Kepinga *China's Political Development* (Brookings Institution Press, 2014), a także dwie prace Willy'ego Wo-Lap Lama: *The Era of Jiang Zemin* (Prentice Hall, 1999) oraz *Chinese Politics in the Hu Jintao Era: New Leaders, New Challenges* (M.E. Sharpe, 2006). Ostatnia dekada przyniosła szereg pozycji poświęconych zjawiskom zachodzącym w chińskim systemie władzy pod rządami Xi Jinpinga, wśród których należy wskazać zwłaszcza na Chenga Li *Chinese Politics in the Xi Jinping Era. Reassessing Collective Leadership* (Brookings Institution Press, 2016) oraz Elisabeth C. Economy *The Third Revolution: Xi Jinping and the New Chinese State* (Oxford University Press, 2018). Całość literatury uzupełnia duża liczba artykułów naukowych i opracowań o charakterze monografii, jak też materiałów analitycznych publikowanych przez zachodnie instytucje doradcze i badawcze¹.

¹ Na uwagę zasługuje zwłaszcza pięcioczęściowe opracowanie autorstwa Chenga Li zatytułowane *Xi Jinping Inner Circle* (Part 1: *The Shaanxi Gang*; Part 2: *Cabinet Ministers*; Part 3: *Political Protégés from the Provinces*; Part 4: *The Mishu Cluster I*; Part 5: *The Mishu Cluster II*), opublikowane przez Brookings Institution Press w latach 2014-2016, dające szczegółowy obraz funkcjonowania mechanizmów władzy w ChRL w ostatnich latach, zwłaszcza w wymiarze personalnych powiązań w kierownictwie partii i państwa. Wśród wspomnianych ośrodków analitycznych należy wymienić przede wszystkim: Brookings Institution, Hoover Institution, The Jamestown Foundation, Stratfor oraz Mercator Institute for China Studies.

Bogactwo źródeł i zakres tematyczny poszczególnych pozycji stanowią istotne wyzwanie dla prób wniesienia nowych treści w badania nad systemem politycznym w ChRL okresu *gaige kaifang* 改革开放, czyli reformy i otwarcia. Niniejszy tekst ma na celu ukazanie głównych zmian, jakim model sprawowania władzy ulegał w czasach rządów kolejnych czterech generacji przywódców – od Deng Xiaopinga do Xi Jinpinga, zarówno jeśli chodzi o instytucje partii i państwa, relacje personalne w obrębie elit władzy, jak i koncepcje zarządzania państwem. Analiza ta niejako w naturalny sposób prowadzi do oceny, czy system władzy w ChRL po blisko czterech dekadach rekonfiguracji umożliwi obecnie skuteczne kierowanie państwem, zwłaszcza w obliczu rozmaitych problemów i zagrożeń, jakie pojawiają się w procesie wewnętrznej transformacji². Wnioski końcowe tekstu zawierają ponadto próbę odpowiedzi na pytanie, w jakim kierunku system władzy w ChRL może ewoluować w kolejnych latach.

MODEL RZĄDÓW W CHRL PRZED ROKIEM 1978

Stosunkowo często można spotkać opinie, wedle których okres rządów Mao Zedonga, mimo jednoznacznie totalitarnego charakteru, cechował się względną stabilnością polityczną, z uwagi na fakt, że cała władza spoczywała w ręku jednego człowieka. Jednocześnie wskazuje się, że w kolejnych okresach coraz większą rolę odgrywały walki i tarcia między różnymi frakcjami w łonie Komunistycznej Partii Chin, które uniemożliwiały prowadzenie spójnej polityki i powodowały konieczność wypracowywania kompromisu w większości kluczowych kwestii. Jest to pogląd jedynie częściowo uzasadniony, gdyż epoka Mao Zedonga nie była wolna od epizodów chaosu i gwałtownej destabilizacji (Wielki Skok Naprzód, „rewolucja kulturalna”, liczne kampanie wewnątrzpartyjnych czystek). W schyłkowym okresie życia Mao Zedonga w partyjnym kierownictwie wystąpiły ponadto poważne walki o władzę między różnymi frakcjami³.

² W oficjalnej retoryce władz ChRL co pewien czas pojawia się określenie „reforma polityczna” (*zhengzhi gaige* 政治改革), mające wskazywać, że wraz z realizowaną transformacją w wymiarze gospodarczym czy społecznym zmianom podlega też system sprawowania władzy. Owo określenie odnosi się jednak niemal wyłącznie do instytucjonalnych modyfikacjach aparatu władzy (których efekt nie zawsze jest pozytywny z punktu widzenia interesu państwa i jego rozwoju) i przez zagranicznych obserwatorów bywa niekiedy mylnie interpretowane jako zapowiedź dalej idących przemian ustrojowych.

³ Władza Mao Zedonga w okresie samej „rewolucji kulturalnej” nie była tak silna, jak się powszechnie sądzi. Już na początku tego okresu znaczne wpływy zyskały siły zbrojne na czele z marszałkiem Lin Biao (i poważnie utrwaliły się po roku 1969 i IX zjeździe KPCh). Lin Biao starał

Problemem okazała się także sukcesja władzy – marszałek Lin Biao, oficjalnie wyznaczony na następcę Przewodniczącego, zniknął ze sceny politycznej w niejasnych okolicznościach; kolejny następca – Hua Guofeng po śmierci swego patrona został dość szybko zmarginalizowany przez ekipę Deng Xiaopinga. Od końca lat 50. XX wieku Mao propagował ponadto koncepcję prymatu polityki i ideologii w zarządzaniu państwem, co przyczyniło się do narastającej dysfunkcji aparatu biurokratycznego i słabości centralnych instancji rządowych. Zainicjowana przez Przewodniczącego „rewolucja kulturalna” doprowadziła z kolei do niemal całkowitego rozbicia struktur partyjnych⁴.

Po śmierci Mao Zedonga i zakończeniu „dekady chaosu” uznano, że należy wprowadzić rozwiązania zabezpieczające przez koncentracją władzy w jednym ręku i arbitralnym decydowaniu o kluczowych dla państwa sprawach. Ogłoszenie w grudniu 1978 r. programu reform i modernizacji wynikało częściowo także z faktu, że istniejący wcześniej w ChRL model sprawowania władzy, opierający się na jednoosobowym decydowaniu, zaprowadził kraj w ślepią uliczkę i pociągnął za sobą katastrofalne w skutkach błędy. Kierownicze organy Komunistycznej Partii Chin były w praktyce zdominowane, a w niektórych okresach nawet zmarginalizowane w procesie decyzyjnym przez jednego człowieka i jego najbliższych stronników. „Rewolucja kulturalna” uświadomiła dużej części elit władzy, że zarówno sam model rządzenia, jak i filozofię kierowania państwem należy zmienić. Odchodzenie od doktryny autoizolacjonizmu i autarkicznych rozwiązań w sferze ekonomii narzuciło konieczność zarówno dezideologizacji zarządzania państwem, jak i znaczącego usprawnienia procesu kierowania jego rozwojem.

EPOKA DENG XIAOPINGA I KOLEKTYWNE KIEROWNICTWO

Po historycznym przełomie 1978 r. nowi przywódcy ChRL uznali, że najważniejsze decyzje muszą być podejmowane w szerszym gronie na drodze dyskusji i konsultacji. W ten sposób powstał system tak zwanego kolektywnego kierownictwa (*jiti lingdao* 集体领导), w którego ramach członko-

się umniejszyć znaczenie osoby Mao i dążyć do szybkiego przejścia kontroli nad partią. Z kolei w prowincjach władzę przejęli przedstawiciele armii, którzy niejednokrotnie kontestowali politykę Mao (najbardziej znanym tego przykładem stał się tak zwany „incydent w Wuhanie” z 1967 r., kiedy rządzący miastem wojskowi otwarcie sprzeciwili się poleceniom Grupy ds. Rewolucji Kulturalnej, czyli najbliższemu otoczeniu Mao Zedonga).

⁴ Więcej na temat funkcjonowania systemu władzy w okresie rządów Mao Zedonga zob. MacFarquhar 14-17.

wie Stałego Komitetu Biura Politycznego Komitetu Centralnego KPCh decydowali o głównych kierunkach polityki państwa⁵. W wielu kwestiach głos Denga Xiaopinga – ówczesnie niekwestionowanego, najwyższego przywódcy – miał decydujące znaczenie. Deng nie mógł jednak całkowicie ignorować opinii pozostałych członków Stałego Komitetu oraz zasłużonych przywódców, którzy byli już na politycznej emeryturze i nie piastowali żadnych oficjalnych funkcji⁶. W ramach kolektywnego kierownictwa ukształtował się także mechanizm nazwany demokratycznym centralizmem (*minzhu jizhongzhi* 民主集中制), umożliwiający dopuszczanie do głosu w wewnątrzpartyjnych dyskusjach różnych poglądów i koncepcji związanych z podejmowaniem decyzji lub wypracowywaniem określonych rozwiązań przy zachowaniu zasady, że wiążące są opinia i stanowisko większości⁷.

W pierwszej dekadzie transformacji podjęto szereg działań, mających na celu dostosowanie systemu władzy do potrzeb wynikających z wdrażanych wówczas reform gospodarczych. Pierwszym z nich było oddzielenie administracji partyjnej od administracji rządowej. W okresie przed reformami kompetencje obu tych pionów nie były rozgraniczone, co znacząco obniżało skuteczność zarządzania państwem. Dla podniesienia efektywności działania aparatu państwowego w latach 1982 i 1988 dokonano restrukturyzacji centralnych instytucji rządowych, w której efekcie między innymi zmniejszono o ponad połowę liczbę organów Rady Państwowej ChRL (przed reformą liczba ta wynosiła blisko 100)⁸. Wraz z tym określono na nowo kompetencje

⁵ Stały Komitet Biura Politycznego istniał już znacznie wcześniej, jednak od połowy lat 50. XX wieku Mao Zedong konsekwentnie starał się narzucić swą wolę reszcie partyjnego kierownictwa, by w czasie „rewolucji kulturalnej” ostatecznie ten organ zmarginalizować. Po śmierci Mao uznano, że należy przywrócić Stałemu Komitetowi należną mu rolę.

⁶ W latach 80. Deng Xiaoping często był skonfrontowany z krytyką części czołowych przywódców, zarówno jeśli chodzi o skalę wprowadzanych przez niego reform prorynkowych, jak i o odpowiedzialność za konsekwencje przemian. Szczególnie ostre ataki przypuszczono na Denga po wydarzeniach na placu Tiananmen w czerwcu 1989 r. Konserwatywna część kierownictwa KPCh usiłowała dowieść, że reformy i otwarcie na świat doprowadziły do „burżuazyjnej liberalizacji”, jaka zagroziła władzy i pozycji partii, czego potwierdzeniem miały być wspomniane wydarzenia.

⁷ W okresie przed reformami podobny pluralizm poglądów w partii w zasadzie nie istniał, a artykułowanie, nawet przez wysoko postawione w hierarchii osoby, opinii odmiennych od obowiązującej „linii mas” (czyli poglądów Mao) niejednokrotnie kończyło się dla tych ostatnich poważnymi konsekwencjami. Należy także podkreślić, że w 1987 r. wprowadzono nowe zasady wylaniania członków Komitetu Centralnego. Od tamtej pory podczas ogólnokrajowych zjazdów partii, jakie odbywają się co pięć lat, delegaci wybierają członków KC z grupy kandydatów większej niż liczba miejsc w tym organie.

⁸ W latach 1993, 1998, 2003, 2008, 2013 i 2018 dokonano kolejnych tego typu przekształceń, wskutek czego liczba organów Rady Państwowej w randze ministerstwa zmniejszyła się do 26. Więcej na temat reorganizacji centralnej administracji w okresie reform zob. Xue oraz Zheng.

części resortów, aby ulepszyć zarządzanie w poszczególnych branżach i sektorach. Wydzielono wówczas także organy mające zajmować się planowaniem makroekonomicznym i koordynowaniem całości programu reform⁹.

Kolejnym ważnym posunięciem była decentralizacja zarządzania państwem i przyznanie większych uprawnień władzom prowincji. Była ona konieczna z uwagi na fakt, że reformy gospodarcze realizowane były w dużej mierze na poziomie lokalnym, gdzie zarządzanie z poziomu centralnego było niewykonalne. Decyzja o wdrożeniu decentralizacji miała dalekosiężne skutki dla całokształtu procesu transformacji w kolejnych dekadach. Przede wszystkim sprawiła ona, że możliwe stało się „lokalne eksperymentowanie”, to jest wprowadzanie takich rozwiązań, które najlepiej odpowiadają warunkom danego regionu i są dla niego najkorzystniejsze. Dzięki temu część prowincji w stosunkowo krótkim czasie stała się awangardą modernizacji kraju i zaczęła osiągać wysokie tempo wzrostu gospodarczego. Proces ten miał zarówno pozytywny, jak i negatywny wymiar. Z jednej strony autonomia lokalna stanowiła fundament szybkiego rozwoju kraju i stymulowała zjawiska pożądane z punktu widzenia reform (na przykład rywalizacja między prowincjami w oferowaniu lepszych warunków dla inwestorów zagranicznych), ale jednocześnie generowała zachowania patologiczne, takie jak: rosnąca samowola lokalnych urzędników (arbitralne nakładanie podatków, wywłaszczanie z dzierżawionej ziemi etc.) czy kontestowanie wytycznych i poleceń rządu w Pekinie (w tym przejawy lokalnego partykularyzmu, jak na przykład ukrywanie faktycznych dochodów z podatków i uszczuplanie należnych transferów do budżetu centralnego). Współistnienie oraz narastanie opisywanych pozytywnych i negatywnych aspektów decentralizacji stały się w kolejnych okresach przyczyną trwającej do dziś w Chinach dyskusji o zakresie uprawnień władz lokalnych, jak również licznych epizodów naprzemiennego zwiększania i ograniczania autonomii prowincji przez Pekin¹⁰.

⁹ W ramach opisywanych restrukturyzacji zaczęto wprowadzać limity wieku, po których przekroczeniu nie można obejmować kierowniczych funkcji we władzach prowincjonalnych i centralnych, co z kolei miało zapobiec dożywotniemu pozostawianiu na określonych stanowiskach (problem ten występował wyraźnie przed epoką reform, zwłaszcza jeśli chodzi o Mao Zedonga i jego najbliższych stronników). W okresie rządów kolejnych przywódców wprowadzano dalsze regulacje dotyczące limitu wieku dla zajmowania kierowniczych stanowisk nie tylko w administracji, ale także i w siłach zbrojnych. Ponadto zaczęła funkcjonować zasada, zgodnie z którą po osiągnięciu wieku 67 lat nie można było uzyskać członkostwa w Stałym Komitecie Politbiura ani przedłużyć go na kolejną kadencję.

¹⁰ Szerzej na temat relacji między władzami centralnymi i lokalnymi zob. Bogusz i Jakóbowski 50-61.

Przeniesienie punktu ciężkości rozwoju państwa na prowincje przyczyniło się ponadto w kolejnych dekadach do istotnych zmian w elitach władzy – urzędnicy kierowani do zarządzania regionami najpierw jako zwierzchnicy administracji państwowej (gubernator), a następnie partyjnej (sekretarz prowincji) zdobywali ważne doświadczenie, niezwykle potrzebne później w zarządzaniu całym państwem. W rezultacie oś prowincje-Pekin zaczęła stawać się główną ścieżką awansu kadr do kierowniczych gremiów partyjno-państwowych.

Obok modyfikacji instytucjonalnych aparatu administracyjnego i decentralizacji w zarządzaniu ważną kwestią okazało się ponadto odejście od ideologicznego kierowania państwem na rzecz efektywnego administrowania jego rozwojem. W miejsce maoistowskiej koncepcji „polityka decyduje o wszystkim” (*zhengzhi guashuai* 政治挂帅) Deng Xiaoping wprowadził zasadę przyjmowania tylko takich rozwiązań, które okażą się skuteczne i pożyteczne, ujętą w hasło: „praktyka jedynym kryterium prawdy” (*shijian shi jianyan zhenli weiyi biao zhun* 实践是检验真理唯一标准). Wprowadzenie owej zasady umożliwiło wdrożenie szeregu daleko idących i koniecznych reform oraz innowacji, które wcześniej zostały by uznane za jednoznacznie sprzeczne z duchem partyjnej ideologii. Mimo że Deng Xiaoping konsekwentnie opowiadał się za reformowaniem gospodarki i modernizacją kraju, a także starał się zmodyfikować system władzy, już w 1979 r. dał do zrozumienia, że fundamenty ustroju politycznego w ChRL pozostaną niezmiennie. Ten pogląd został wyrażony w przedstawionych przez Denga tak zwanych „czterech podstawowych zasadach” (*si xiang jiben yuanze* 四项基本原则), zgodnie z którymi w Chinach miały zostać utrzymane: droga socjalistyczna, dyktatura proletariatu, kierownicza rola partii oraz prymat marksizmu-leninizmu. Zasady te określiły tym samym charakter i zakres potencjalnych zmian w systemie władzy – podstawy ustroju w tym rola partii nie mogły ulec zmianie, należało jedynie usprawniać funkcjonowanie aparatu partyjno-państwowego tak, aby skutecznie zarządzać całym procesem reform i rozwoju.

Już na początku lat 80. stało się jasne, że system kolektywnego podejmowania decyzji w ramach Stałego Komitetu Politbiura nie jest dostatecznie efektywny, by zapewnić właściwe administrowanie dynamicznie zmieniającą się rzeczywistością w kraju. Dodatkowe znaczenie miał fakt, że większość członków tego organu była już wówczas w podeszłym wieku. Nie wszyscy widzieli ponadto uzasadnienie dla tak szerokich reform gospodarczych, jakie wprowadzano, i niejednokrotnie były one kwestionowane¹¹. W tej sytuacji

¹¹ W latach 80. w kolejnych kadencjach Komitetu Centralnego w Stałym Komitecie Politbiura zasiadali przywódcy o orientacji konserwatywnej, tacy jak Chen Yun, Li Xiannian czy Qiao Shi. Szczególnie często reformy ekonomiczne krytykował Chen Yun – ortodoksyjny zwolennik gospo-

Deng Xiaoping postanowił powierzyć bieżące zarządzanie sprawami kraju, a częściowo także samej partii przedstawicielom młodszego pokolenia polityków KPCh, którzy w przyszłości mogliby przejąć pełnię władzy i jednocześnie zagwarantować kontynuację polityki reform. Wybór Denga padł na dwóch proreformatorsko nastawionych działaczy partyjnych: Hu Yaobanga i Zhao Ziyanga. Hu w 1982 r. objął funkcję sekretarza generalnego KPCh, Zhao natomiast w 1980 r. został premierem Rady Państwowej¹². Obaj politycy jako jeszcze stosunkowo młodzi ludzie doświadczyli skutków „rewolucji kulturalnej” i byli gotowi na to, by w ramach wdrażanego programu modernizacji wprowadzić w kraju dalej idące zmiany. Jak zauważa Roderick MacFarquhar, w owym czasie głównym decycentem politycznym (Deng) potrzebny był „dyrektor generalny” – dobrze przygotowany administrator, będący w stanie zarządzać w praktyce wdrażaniem programu reform. Takimi „dyrektorami” w latach 80. stali się Hu, a następnie Zhao. Rezultaty ich pracy miały jednak podlegać ścisłej weryfikacji ze strony „zarządu”, czyli najwyższego kierownictwa KPCh (MacFarquhar 15).

Opisywane rozwiązanie stanowiło wprawdzie znaczący postęp w kierowaniu państwem w porównaniu do czasów Mao Zedonga, jednak w latach 80. system władzy i mechanizmy podejmowania decyzji nadal były w dużej mierze nieuporządkowane. Hu Yaobang i Zhao Ziyang wprawdzie mieli dość duży zakres możliwości kształtowania rzeczywistości w Chinach, zwłaszcza w wymiarze gospodarczym, zasadnicze jednak decyzje wciąż zapadały w gronie partyjnej „starszyny”, wśród której – jak już wspomniano – nie zawsze panowała jednomyślność. W wymiarze politycznym ów brak transparencji przejawiał się istnieniem swego rodzaju dwuwładzy, gdzie ponad Hu Yaobangiem, formalnie szefem partii, stał Deng Xiaoping, zajmujący jedynie stanowisko członka Stałego Komitetu oraz przewodniczącego Komisji Wojskowej KC KPCh (od 1987 r. jedynie tej ostatniej funkcji)¹³. Taki stan rzeczy już w drugiej połowie owej

darki centralnie planowanej. W 1982 r. Deng Xiaoping utworzył tak zwaną Komisję Doradcą KC, do której na swego rodzaju polityczną emeryturę przeniesiono najstarszych wiekiem członków partyjnego kierownictwa. Mimo że Komisja nie miała realnej władzy, zasiadający w niej politycy pojawiali się publicznie (zwłaszcza w mediach), aby poprzeć lub skrytykować określone działania lub procesy. Komisję rozwiązano w 1992 r.

¹² Warto w tym miejscu zauważyć, że podobna potrzeba znalezienia osoby będącej w stanie skutecznie zarządzać najważniejszymi sprawami kraju zaistniała już w schyłkowym okresie „rewolucji kulturalnej” wraz z pogłębiającym się chaosem oraz niewydolnością gospodarki. W 1973 r. Deng Xiaoping, usunięty wcześniej ze wszystkich zajmowanych stanowisk, został mianowany wicepremierem i powierzono mu zadanie ustabilizowania sytuacji ekonomicznej.

¹³ W praktyce osoba będąca szefem Komisji Wojskowej KC KPCh ma bardzo duże wpływy, gdyż kontroluje siły zbrojne, będące fundamentem, na którym opiera się władza KPCh.

dekady doprowadził do narastania sprzeczności między dwoma obozami. Odczuwalne wówczas negatywne konsekwencje reform doprowadziły do licznych protestów społecznych, w których ze strony części środowisk zaczęły pojawiać się także wyraźne postulaty zmian w systemie politycznym. Hu Yaobang, który rozumiał sytuację obywateli i nastroje społeczne, opowiadał się za dialogiem ze społeczeństwem, co w 1987 r. doprowadziło do jego usunięcia z funkcji szefa partii. Skala protestów i niezadowolenia zaczęły bowiem budzić wśród kierownictwa KPCh obawy o utrzymanie stabilizacji w kraju i nakazywały przyjęcie bardziej bezkompromisowej postawy. Sytuacja powtórzyła się jednak już dwa lata później, kiedy Zhao Ziyang, następca Hu na stanowisku szefa partii, wykazał dalece idącą ugodowość wobec protestujących na placu Tiananmen w Pekinie wiosną 1989 r., kontestując *de facto* linię przyjętą wówczas przez „starszyznę”. W rezultacie został usunięty ze wszystkich stanowisk i obarczony odpowiedzialnością za wydarzenia, wskutek których władza partii została zagrożona.

Opisywany stan rzeczy dowiódł, że istnienie asymetrii politycznych wpływów, a także istotnych różnic koncepcji reform między młodszym a starszym pokoleniem przywódców generuje zasadniczą sprzeczność w procesie zarządzania rozwojem kraju oraz wdrażania reform. Zakres wewnętrznej modernizacji miał bowiem kończyć się tam, gdzie zaczynały się żywotne interesy partii oraz niepodważalność jej władzy. Oznaczało to, że system władzy mógł być jedynie odpowiednio uelastyczniony dla osiągnięcia celów programu reform. Wprowadzane zmiany nie mogły natomiast naruszać fundamentów klasycznego leninowskiego modelu państwa, na jakim rządy KPCh opierały się od momentu utworzenia Chin Ludowych.

PIERWSZA SUKCESJA WŁADZY I POCZĄTKI PROFESJONALIZACJI APARATU PARTYJNO-PAŃSTWOWEGO

W 1989 r. po raz kolejny uwidoczniły się niedoskonałości mechanizmu sukcesji władzy. Po odsunięciu Zhao Ziyanga rozpoczęły się poszukiwania następcy, który byłby stosunkowo młody, ażeby pokierować partią i państwem w kolejnych latach, jednocześnie zaś wystarczająco lojalny wobec KPCh tak, by utrzymać reformy w bezpiecznych ramach. Wybór padł na Jiang Zemina, wówczas niemal nieznanego szerzej w aparacie partyjnym burmistrza Szanghaju, który sprawdził się zarówno w zarządzaniu tym ważnym dla programu reform miastem, ale również prezentował jednoznacznie kon-

serwatywne poglądy co do zakresu wewnętrznej modernizacji¹⁴. Tym samym doszło do pierwszej pokoleniowej zmiany na najważniejszym stanowisku w państwie, której nie towarzyszyły gwałtowne zawirowania polityczne.

W momencie awansu do Pekinu Jiang Zemin nie miał jednak żadnego zaplecza politycznego w wyższych gremiach partyjnych ani autorytetu, jakim cieszył się Deng, a tylko taki dawał pozycję niekwestionowanego lidera. Aby zapewnić sobie silną pozycję w strukturze władzy i w ramach systemu kolektywnego kierownictwa, Jiang zaczął sukcesywnie wprowadzać swoich ludzi, z którymi wcześniej współpracował, będąc partyjnym funkcjonariuszem w Szanghaju, na coraz to wyższe stanowiska w centralnym aparacie partyjno-państwowym¹⁵. W kolejnych latach, wraz z odchodzeniem na polityczną emeryturę przedstawicieli „starszyny”, ludzie Jiang Zemina zaczęli także coraz liczniej zajmować funkcje w najważniejszych gremiach kierowniczych: w Biurze Politycznym i Stałym Komitecie Politbiura. W ten sposób doszło do ukształtowania się wewnątrzpartyjnej grupy bliskich stronników Jianga, nazywanej dziś nieformalnie „frakcją szanghajską” (*Shanghai ban* 上海办), która już w drugiej połowie lat 90. XX wieku stanowiła trzon elity władzy, mający silną reprezentację nie tylko w aparacie centralnym, ale także w władzach prowincji¹⁶.

¹⁴ W kolejnych latach i dekadach doświadczenie w kierowaniu Szanghajem oraz innymi dużymi aglomeracjami miejskimi, jak też prowincjami ważnymi z punktu widzenia rozwoju gospodarczego Chin stało się ważnym kryterium awansu kadr partyjnych do centralnych organów KPCh, w tym także do najwyższych gremiów decyzyjnych.

¹⁵ Wśród osób, które Jiang awansował w pierwszym okresie po przejęciu władzy, byli między innymi: Zeng Qinghong, Jia Qinglin, Huang Ju i Wu Bangguo. Wszystkie te osoby zajęły później ważne stanowiska w kierowniczych gremiach KPCh oraz centralnej administracji, a część z nich z biegiem czasu stała się bardzo wpływowymi postaciami, których władza nie zakończyła się wraz z odejściem na polityczną emeryturę.

¹⁶ Aby zapewnić sobie lojalność całej tej grupy, Jiang Zemin rozdawał jej członkom nie tylko stanowiska, ale i różnego rodzaju przywileje, a także dzielił się z nimi władzą nad określonymi obszarami w partii i w państwie. Doprowadziło to do powstania ogólnokrajowej sieci powiązań polityczno-personalnych, za której pomocą Jiang kontrolował sytuację w Chinach, jak również do pojawienia się w partii niezwykle wpływowych osobistości mających znaczące wpływy w danej sferze. W dalszej kolejności taki stan rzeczy przyczynił się do wytworzenia się wokół owych postaci hermetycznych środowisk korzystających z wpływów i politycznej ochrony ze strony Jiang Zemina, w których niejednokrotnie dochodziło do daleko idących nadużyć władzy oraz korupcji i zawłaszczania kontroli nad państwem. Dla pełnego ugruntowania swej politycznej pozycji Jiang starał się zdobyć poparcie także innych ważnych sfer, przede wszystkim sił zbrojnych, które zaraz po objęciu przez niego władzy sceptycznie odnosiły się do jego osoby. W tym przypadku Jiang zastosował podobne rozwiązanie, znacząco zwiększając liczbę awansów generalskich (która osiągnęła poziom wyraźnie wyższy niż w okresach rządów poprzednich przywódców), a także zezwalając siłom zbrojnym na prowadzenie działalności gospodarczej, co z biegiem lat doprowadziło do powstania wokół armii prawdziwego imperium biznesowego.

Jeszcze przed całkowitym odejściem z życia politycznego Deng Xiaoping zdecydował o uregulowaniu zasadniczych problemów, jakie stanęły przed systemem władzy w ChRL na przełomie lat 80. i 90. W 1992 r. w skład Stałego Komitetu Biura Politycznego włączył stosunkowo młodego wówczas działacza partyjnego – Hu Jintao, którego wyznaczył na następcę Jiang Zemina na stanowisku szefa partii¹⁷. Jednocześnie Deng wprowadził zasadę ograniczającą czas pełnienia funkcji sekretarza generalnego KPCh przez daną osobę do maksymalnie dwóch kadencji z rządu (to jest łącznie dziesięciu lat). Zasada ta była potem konsekwentnie przestrzegana w momentach kolejnych generacyjnych sukcesji władzy¹⁸.

Obok wprowadzenia kadencyjności stanowiska szefa KPCh dekada lat 90. przyniosła szereg innych istotnych zmian w funkcjonowaniu systemu władzy, zwłaszcza jeśli chodzi o kształtowanie polityki państwa. Pokolenie Jianga i jego współpracowników nie miało już „rewolucyjnego” doświadczenia, tak jak Mao i Deng, gdyż weszło w dorosłe życie po wojnie i miało jednocześnie możliwość zdobycia pełnego wykształcenia. Duża grupa osób zasiadających w latach 90. w kierowniczych gremiach KPCh miała ukończone wyższe studia, przy czym w większości przypadków było to wykształcenie o profilu ścisłym lub technicznym.

Rezultatem procesu profesjonalizacji kadr kierowniczych w tamtym okresie była postępująca instytucjonalizacja procesu decyzyjnego oraz włączanie w ten proces wiedzy eksperckiej. Po pierwsze, planowanie polityki przestało być działaniem przebiegającym w wąskim gronie ścisłego kierownictwa partyjnego. Istotną rolę przyznano w tym zakresie różnym organom Komitetu Centralnego, szczególnie tak zwanym małym grupom kierującym (*lingdao xiaozu* 领导小组) – zespołom planistycznym, które pod przewodnictwem jednego z przedstawicieli ścisłego kierownictwa partii zajęły się projektowaniem polityki w danej dziedzinie. Określone przez grupy zadania i wytyczne

¹⁷ Wybór Hu Jintao był – jak się uważa – podyktowany zamiarem wprowadzenia do ścisłego kierownictwa osoby o bardziej liberalnych poglądach, szczególnie wobec faktu, że Jiang Zemin prezentował stanowisko konserwatywne. Po wydarzeniach na placu Tiananmen Jiang na forach wewnątrzpartyjnych krytykował reformy, a w kolejnych latach kładł nacisk w znacznie większym stopniu na kwestie polityki i ideologii niż na zagadnienia reform gospodarczych. Hu Jintao wywodził się z bliskiego otoczenia Hu Yaobanga i reprezentował pokolenie działaczy partyjnych rozumiejących konieczność wprowadzania dalej idących zmian, nie tylko ekonomicznych, ale także w sferze społecznej.

¹⁸ Należy zaznaczyć, że zasada generacyjnej sukcesji władzy wyznaczona przez Denga nie jest formalnie wpisana do „Statutu” KPCh. Do chwili obecnej nie są także znane zasady wyłaniania kandydata na szefa KPCh, do jakiego dochodzi przy kolejnych pokoleniowych zmianach przywództwa.

były następnie wprowadzane w życie przez administrację państwową. Tym samym małe grupy kierujące stały się ważnym, a wręcz kluczowym centrum decyzyjnym, odpowiedzialnym za całokształt strategii zarządzania państwem¹⁹. Po drugie, w otoczeniu gremiów kierowniczych zaczęły pojawiać się eksperci, których głos doradczy stawał się istotnym czynnikiem przy tworzeniu rozwiązań w różnych obszarach. Sam Jiang Zemin sprowadzał wówczas do Pekinu różnych specjalistów, którzy mieli pomóc w uczynieniu procesu decyzyjnego bardziej profesjonalnym. Jednym z bardziej znanych ekspertów stał się Wang Huning, wówczas profesor prawa w Uniwersytecie Fudan²⁰. Po awansie do Pekinu Wang podjął pracę w Biurze Planowania Polityki KC KPCh (*Zhongyang zhengce yanjiushi* 中央政策研究室), dochodząc w 2002 r. do stanowiska dyrektora tej jednostki. W międzyczasie Biuro stało się ważnym wewnątrzpartyjnym ośrodkiem doradczym, skupiającym wielu ekspertów z szeregu dziedzin, które jest dziś dla władz ChRL niezbędnym źródłem profesjonalnej wiedzy dla tworzenia właściwej polityki²¹. Z uwagi na opisywane procesy można spotkać się z opiniami, wedle których dekada Jiang Zemina to czas rządu „technokratów” – w przeciwieństwie do czasów Mao Zedonga, kiedy prymat wiodła ideologia, a wiedza ekspercka miała marginalne znaczenie, oraz do lat 80., kiedy czołowi decydenci w zasadzie nie mieli gruntownego wykształcenia.

¹⁹ Małe grupy kierujące KC istniały już znacznie wcześniej, ich rola jednak w procesie decyzyjnym była niewielka. Od czasów Jianga nie tylko systematycznie rosło znaczenie tych zespołów, ale także zwiększała się ich liczba. Wynikało to ze zwiększania się liczby obszarów i zagadnień wymagających uwzględnienia w procesie tworzenia polityki. W latach 90. Jiang Zemin osobiście kierował pracami małych grup odpowiadających za kluczowe kwestie (polityka zagraniczna, bezpieczeństwo państwa). Więcej na temat specyfiki małych grup kierujących i ich obecnej roli w systemie władzy zob. Bogusz i Jakóbowski 30-31.

²⁰ Wang Huning jest obecnie członkiem Stałego Komitetu Biura Politycznego i jednocześnie jedną z nielicznych osób tego pokolenia przywódców, która przebywała dłużej za granicą i zdobywała dodatkowe doświadczenie w zachodnich uczelniach. Autor najważniejszych koncepcji ideologicznych trzech pokoleń przywódców: Jiang Zemina (teoria „trzech reprezentacji”), Hu Jintao (koncepcja „naukowego rozwoju”) i Xi Jinpinga (idea „chińskiego marzenia”). Na swoim koncie ma także znaczący dorobek naukowy. Obecnie Wang jest, jak się uważa, jedną z najważniejszych w kierownictwie KPCh osób kształtujących między innymi politykę zagraniczną Chin.

²¹ W latach 90. zauważalny staje się także systematyczny wzrost znaczenia innych państwowych ośrodków naukowo-badawczych i ich oddziaływanie na proces decyzyjny. Ośrodki te przestają być w tym okresie podmiotami jedynie gromadzącymi informacje i przetwarzającymi je dla celów teoretycznych, a stają się instytucjami analitycznymi, dostarczającymi decydom profesjonalne rekomendacje. Jednym z najważniejszych think-tanków, który wówczas zaczął wyraźnie zyskiwać na znaczeniu, była Chińska Akademia Nauk Społecznych (*Zhongguo shehui kexueyuan* 中國社會科學院).

Należy podkreślić, że w okresie rządów Jiang Zemina rozwinął się jeszcze jeden element profesjonalizacji procesu decyzyjnego, stanowiący istotne *novum* w ówczesnych realiach chińskiego systemu władzy. Zaczęto organizować cykle wykładów eksperckich skierowanych do całego grona członków Biura Politycznego, a dotyczące szerokiego spektrum zagadnień związanych zarówno z reformami i zmieniającą się w Chinach rzeczywistością, jak i problematyki ogólnej czy też zmian i procesów zachodzących w świecie²². Mimo, iż duża część trzeciego pokolenia przywódców ChRL legitymowała się już wyższym wykształceniem, miało ono w przeważającej mierze profil techniczny. Brakowało wiedzy z zakresu problematyki społecznej, systemu prawa, zarządzania w gospodarce, także spraw kultury i edukacji, to jest obszarów, w których w owym czasie pojawiały się wyzwania wymagające odpowiednich działań. Specjaliści z różnych ośrodków badawczych wygłaszający wspomniane wykłady nie tylko w istotny sposób poszerzali horyzonty głównych decydentów, ale także przyczyniali się do sukcesywnego zwiększania roli ekspertów w zarządzaniu państwem. Ich wiedza okazała się wręcz niezbędna dla ekip kolejnych pokoleń przywódców ChRL.

Dekada lat 90. to okres, w którym władze lokalne wciąż cieszą się stosunkowo dużą autonomią, jeśli chodzi o zarządzanie rozwojem regionów. Prowincje, szczególnie te położone wzdłuż wschodniego wybrzeża Chin, stają się w owym czasie motorem napędowym dla całej gospodarki i ich znaczenie szybko rośnie²³. Władze prowincji zaczynają być wówczas także włączane w określonym zakresie w sam proces tworzenia polityki. Do tych władz zwracano się w sprawie uwag i sugestii dotyczących projektowanych rozwiązań, jak również o wkład merytoryczny do większych projektów (na przykład Planu Pięcioletniego). W pierwszej połowie wspomnianej dekady kierownictwo w Pekinie, obawiając się, że procesy decentralizacyjne postępują zbyt daleko, podjęły szereg działań nakierowanych na umocnienie autoritetu władz centralnych i podniesienie ich administracyjnej efektywności. W tym celu powołano do życia szereg instytucji o charakterze agencji rządo-

²² Owe wykłady dla ścisłego kierownictwa partyjnego zainicjowano już w latach 80. Wówczas ich celem było przekazanie przywódcom skondensowanej wiedzy o świecie, jak też podstawowych problemach, przed jakim stanął w tym czasie program modernizacji wewnętrznej. Takiej wiedzy ówczesni liderzy zwyczajnie nie mieli, gdyż praktycznie żaden z nich nie legitymował się wyższym wykształceniem ani nie przejawiał zainteresowania poszerzaniem swych horyzontów. Więcej na temat wykładów eksperckich dedykowanych najwyższym gremiom decyzyjnym, jakie organizowano w całym okresie reform, zob. Burski, „Biuro” 280-284.

²³ Kluczową rolę najszybciej rozwijających się prowincji podkreślił jednoznacznie Deng Xiaoping podczas swej słynnej podróży inspekcyjnej do południowych Chin w 1992 r.

wych, mających nadzorować sytuację w danym obszarze i umacniać wertykalną koordynację między terenem a centralą²⁴. Lokalne oddziały tych organów umożliwiały bezpośrednie ingerowanie centrali w działania na poziomie powiatu, miasta czy prowincji. Struktury i mechanizmy powstałe w wyniku takiej recentralizacji władzy nazywane są nieformalnie *tiaotiao* 跳跳 (co można przetłumaczyć jako „pasy transmisyjne”, którymi wola centrali przekazywana jest w dół drabiny administracyjnej)²⁵. Umacnianie się struktur *tiaotiao* w kolejnych latach wpływało niekiedy negatywnie na sytuację w określonej dziedzinie czy nawet przy realizacji konkretnego projektu, gdyż konieczność wykonania poleceń wyższych szczebli przedkładano nad koordynację działań i ustalenia z władzami lokalnymi²⁶.

W tym samym okresie organy rządu centralnego, zwłaszcza ministerstwa, przestają być jedynie biernymi wykonawcami zadań wyznaczonych przez partię, a zaczynają stawać się w większym stopniu aktywnymi inicjatorami określonych działań i planów. W ramach reformy struktury Rady Państwowej w 1998 r. utworzono ponadto Państwową Komisję Rozwoju i Reform (*Guojia fazhan he gaige weiyuanhui* 國家發展和改革委員會) – ponadministerialny resort o szerokich uprawnieniach, którego zadaniem stało się tworzenie makroekonomicznych ram dla rozwoju państwa i odpowiedniego otoczenia dla dalszych reform. W kolejnych latach Komisja stała się bardzo wpływowym ośrodkiem decyzyjnym, jeśli chodzi o całokształt spraw związanych z gospodarką.

W latach 90. nastąpiło również uporządkowanie kompetencji w kluczowych obszarach na szczytach władzy. Jiang Zemin był pierwszym przywódcą ChRL, który nie tylko zajmował stanowisko szefa KPCh, ale również pełnił funkcję politycznego zwierzchnika sił zbrojnych (z uwagi na stanowisko przewodniczącego Komisji Wojskowej KC) i jednocześnie głowy pań-

²⁴ Były to między innymi organy zajmujące się inspekcją w zakresie przemysłu i handlu, kontroli jakości, kwarantanny, bezpieczeństwa pracy, bezpieczeństwa w przemyśle wydobywczym etc. W tych działaniach chodziło także o umocnienie kontroli nad istniejącymi już terenowymi przedstawicielstwami centralnych instytucji. Przykładem może być tu Ludowy Bank Chin, którego lokalne oddziały były uzależnione od władz prowincji i pozwalały miejscowym władzom na łatwe finansowanie różnych inwestycji. Reorganizacja oddziałów banku i umocnienie nadzoru nad nimi w ramach opisywanej recentralizacji pozwoliły opanować brak dyscypliny w alokacji zasobów finansowych, prowadzący do „przegrzania” lokalnej gospodarki i narastania złych długów na rachunkach banku.

²⁵ Więcej na ten temat zob. Yang 182-208.

²⁶ Owa wertykalizacja władzy przebiegała nie tylko na linii centrala–prowincje, ale także między prowincjami a powiatami i gminami. Władze lokalne wykorzystywały ten system do wzmacniania kontroli nad administracją niższych szczebli w różnych obszarach, takich jak aparat skarbowy, aparat wymiaru sprawiedliwości czy jednostki użyteczności publicznej (oświata, transport etc).

stwa (jako przewodniczący ChRL). Przed Jiangiem funkcje te w zasadzie nigdy nie były sprawowane łącznie przez jedną osobę²⁷. W tym samym okresie zmienia się także charakter Stałego Komitetu Biura Politycznego, który przestaje być ogólne rozumianym kolektywem decyzyjnym, a staje się organem, którego członkom przypisana zostaje odpowiedzialność za nadzór nad najważniejszymi dziedzinami²⁸.

W czasie sprawowania przez Jiang Zemina funkcji sekretarza generalnego KPCh można zatem wskazać na następujące istotne zmiany w strukturze i mechanizmach działania systemu władzy. Po pierwsze, następuje profesjonalizacja kadr partyjnych i państwowych na wyższych szczeblach, zarówno jeśli chodzi o wykształcenie, jak i o uwzględnianie wiedzy eksperckiej w procesie tworzenia polityki. W kierowniczych gremiach KPCh pojawia się coraz więcej osób, które ukończyły wyższe studia, a także posiadających doświadczenie w zarządzaniu prowincjami oraz większymi miastami²⁹. Na ważnych stanowiskach w administracji centralnej zasiadają także funkcjonariusze, którzy wcześniej zdobywali praktyczne umiejętności zarządzając na przy-

²⁷ Ten problem występował zwłaszcza w odniesieniu do funkcji przewodniczącego ChRL, z którą nie wiąże się żadna faktyczna władza. Służy ona jedynie do reprezentowania kraju na zewnątrz. Przed Jiang Zeminem „państwowa” polityka zagraniczna miała niewielkie znaczenie, stąd też na przykład w latach 80. funkcję tę sprawowały osoby będące *de facto* u progu politycznej emerytury (Ye Jianying, Li Xiannian, Yang Shangkun). Głównym decydentem w sprawach zagranicznych był Deng Xiaoping jako przywódca partyjno-państwowy. W czasach Mao Zedonga polityka zagraniczna miała z kolei w znacznej mierze charakter relacji międzypartyjnych. Funkcje szefa KPCh i przewodniczącego Komisji Wojskowej KC w latach 80. także były piastowane przez różne osoby (jak w przypadku Hu Yaobanga, a następnie Zhao Ziyanga z jednej strony oraz Deng Xiaopinga z drugiej).

²⁸ Od tamtego czasu osoba numer 1 w Stałym Komitecie jest jednocześnie przewodniczącym ChRL, osoba numer 2 – szefem rządu, osoba numer 3 – przewodniczącym Ogólnochińskiego Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych (parlamentu), osoba numer 4 – przewodniczącym Chińskiej Ludowej Politycznej Konferencji Konsultatywnej (ciała doradczego). Portfolio spraw pozostających w gestii kolejnych osób niekiedy zmienia się, ale zazwyczaj osoba numer 5 nadzoruje sferę ideologii, osoba numer 6 kieruje wewnątrzpartyjnym pionem dyscyplinarnym, a osoba numer 7 odpowiada za sprawy gospodarki (pierwszy wicepremier). W przypadku kadencji Stałego Komitetu, kiedy liczba członków była większa niż 7, dochodziły także inne kwestie (m.in. nadzór nad aparatem bezpieczeństwa i aparatem wymiaru sprawiedliwości).

²⁹ W latach 90. zaczyna funkcjonować, obowiązująca do dziś zasada rotacji na stanowiskach gubernatorów oraz sekretarzy partii w prowincjach i na analogicznych stanowiskach partyjno-państwowych w miastach. Po mniej więcej 4-5 latach sprawowania takiej funkcji urzędnik jest kierowany do innej prowincji/miasta, co z jednej strony ma na celu zdobycie przez niego doświadczenia w zarządzaniu zarówno regionami i ośrodkami większymi oraz mniejszymi, bardziej i mniej rozwiniętymi itd. Z drugiej strony praktyka taka ma w założeniu zapobiegać tworzeniu się lokalnych sieci powiązań personalnych, które w przypadku pozostawania osoby na danym stanowisku w jednym miejscu przez bardzo długi czas mogłyby doprowadzić do różnego rodzaju nadużyć i nieprawidłowości.

kład państwowymi przedsiębiorstwami. Tym samym członkowie elit władzy z polityków-rewolucjonistów stają się w większym zakresie urzędnikami-menedżerami, kierującymi procesem reform oraz bieżącym funkcjonowaniem aparatu państwowego³⁰. Od drugiej połowy lat 90. widoczna staje się także pokoleniowa wymiana kadr na różnych szczeblach kierowniczych (w tym także w samym Komitecie Centralnym).

Po drugie, sam proces decyzyjny nabiera charakteru wyraźnie konsultacyjnego. W projektowaniu rozwiązań brane są pod uwagę nie tylko odmienne opinie w samym kierownictwie, ale także w istotnym zakresie głos ekspertów i instytucji doradczych. Można mówić ponadto o pewnej deregulacji na poziomie centralnym – Biuro Polityczne przestaje być jedynym i ostatecznym decydentem. Kompetencje decyzyjne w określonym zakresie uzyskują zarówno różne departamenty Komitetu Centralnego, jak i centralna administracja rządowa. Z kolei na najwyższych szczeblach utrzymuje się podział na głównych decydentów politycznych oraz osoby odpowiadające za faktyczne kierowanie państwem – Jiang Zemin przez kilka pierwszych lat swojego urzędowania był „dyrektorem generalnym”, którego działania podlegały ocenie ze strony „zarządu” (przede wszystkim Deng Xiaopinga). Jiang, po przejęciu pełni władzy, owego „dyrektora generalnego” znalazł z kolei w osobie premiera Zhu Rongji, który był w pełni przygotowanym merytorycznie ekspertem do zarządzania gospodarką.

W omawianej dekadzie zauważalna staje się również modyfikacja przewodniej ideologii KPCh i rola tej ideologii w zarządzaniu państwem. Odwołania do marksizmu czy klasycznego socjalizmu (dość wyraźne jeszcze w latach 80.) ustępują miejsca próbom dostosowania tej ideologii do zmieniającej się w Chinach rzeczywistości, których ukoronowaniem stanie się ogłoszenie w 2001 r. przez Jiang Zemina zasady „trzech reprezentacji” (*Sange daibiao* 三个代表)³¹.

³⁰ Większość działaczy KPCh z pokolenia Jiang Zemina zdobywała wykształcenie jeszcze w latach 40. XX wieku lub zaraz po utworzeniu ChRL. Część z nich w latach 50. ukończyła studia lub szkolenia uzupełniające w ZSRR. Analogiczny proces można w okresie lat 90. zaobserwować w przypadku osób w dowództwie sił zbrojnych, gdzie „żołnierze-politycy”, zawdzięczający swój awans i pozycję udziałowi w wojnie rewolucyjnej i budowaniu nowych Chin, a także w kampaniach politycznych inicjowanych przez Mao, są zastępowani w coraz większym stopniu zawodowymi wojskowymi z wykształceniem zdobytym w uczelniach wojskowych i wymierną wiedzą w zakresie taktyki oraz technologii militarnej.

³¹ Zasadniczą treścią zasady „trzech reprezentacji” są stwierdzenia, wedle których KPCh reprezentuje rozwój „zaawansowanych sił wytwórczych” oraz interes jak najszerzych mas chińskiego społeczeństwa. W praktyce oznaczało to otwarcie partii na przedstawicieli sektora prywatnego oraz poszerzanie jej bazy społecznej.

W wymiarze czysto politycznym następuje zmiana modelu awansu funkcjonariuszy KPCh do elit władzy. W czasach Mao Zedonga w kluczowych gremiach decyzyjnych przez długie lata zasiadły osoby, których pozycja i autorytet były niekwestionowane z uwagi na „rewolucyjną” przeszłość i zasługi w budowaniu „nowych Chin”. Inną drogą politycznej kariery były bliskie związki z Przewodniczącym i głębokie ideologiczne zaangażowanie po jego stronie, które do władzy wynosiły osoby skrajnie niekompetentne i *de facto* działające na szkodę partii (jak na przykład członkowie Grupy ds. Rewolucji Kulturalnej czy później Lin Biao). W latach 80. zmiany w elitach władzy w niewielkim zakresie odzwierciedlały przemiany zachodzące w kraju – w Biurze Politycznym i Stałym Komitecie wciąż zasiadało wielu starych przywódców, awans młodszych działaczy opierał się w dużej mierze na decyzji Deng Xiaopinga (jak w przypadku Zhao Ziyanga) czy też opinii „starszyny” (jak w przypadku Jiang Zemina i rekomendacji Chen Yuna oraz Li Xianniana)³². W latach 90. do elit władzy zaczynają natomiast trafiać osoby dobierane z uwagi na posiadane wykształcenie i doświadczenie w zarządzaniu krajem na danym szczeblu. Polityczne powiązania z przywódcą pozostają jednak równie ważne – w ten sposób dochodzi do powstania i umocnienia się wspomnianej już „frakcji szanghajskiej”.

DEKADA HU JINTAO: KOLEKTYWNE KIEROWNICTWO WOBEC WYZWAŃ TRANSFORMACJI

Jiang Zemin, zdając sobie sprawę, że w określonym momencie będzie musiał przekazać władzę swemu następcy – Hu Jintao, z wyprzedzeniem podjął odpowiednie działania, aby zapewnić sobie możliwość wpływania na kluczowe decyzje i procesy po odejściu na polityczną emeryturę. W latach 90. ludzie awansowani przez Jianga zajęli większość kluczowych stanowisk w centralnym aparacie partyjno-państwowym, we władzach prowincji i w kluczowych sektorach gospodarki³³. W momencie przekazywania władzy pod-

³² Jak zauważa David Shambaugh, podobne „wyławianie talentów” miało miejsce już za czasów Mao Zedonga, czego przykładem jest Hua Guofeng, „dostrzeżony” przez Przewodniczącego podczas jego podróży inspekcyjnej do prowincji Hunan, gdzie Hua pełnił funkcję sekretarza prowincjonalnego komitetu KPCh. Por. Shambaugh.

³³ W najbliższym otoczeniu Jianga pojawiły się ponadto postaci, których polityczne wpływy szybko wzrastały i których zakres kontroli nad kluczowymi obszarami był wyjątkowo szeroki. Dobrym przykładem jest Zeng Qinghong, bliski stronnik Jianga z czasów „szanghajskich”, który nadzorował i koordynował pracę głównych departamentów KC (jako szef Sekretariatu KC), a także

czas XVI zjazdu KPCh w 2002 r. Jiang Zemin dysponował zatem potężnym narzędziem do kontrolowania posunięć nowego przywódcy, którego polityczne zaplecze w partii było wówczas stosunkowo niewielkie³⁴.

Mimo formalnie przeprowadzonej sukcesji władzy Jiang Zemin nie tylko zachował aż do 2005 r. funkcję przewodniczącego Komisji Wojskowej KC, dzięki czemu pozostał niezwykle wpływową osobistością na chińskiej scenie politycznej, ale także wprowadził do wyłonionego podczas XVI zjazdu Stałego Komitetu Politbiura swoich bliskich stronników: Zeng Qinghonga, Jia Qinglina, Wu Bangguo, Li Changchuna, Huang Ju, Wu Guanzhenga oraz Luo Gana. Tym samym w dziewięcioosobowym gremium aż siedmiu członków reprezentowało grupę związaną z Jiangiem, co dawało temu ostatniemu przewagę, jeśli chodzi o wynik głosowań w podejmowanych przez Komitet decyzjach. Taki stan rzeczy nie zmienił się znacząco nawet po XVII zjeździe KPCh w 2007 r., gdyż we wspomnianym organie liczącym dziewięciu członków aż pięciu ludzi (Wu Bangguo, Jia Qinglin, Li Changchun, He Guoqiang, Zhou Yongkang) było protegowanymi Jiang Zemina lub osób z jego bezpośredniego otoczenia. Ponadto w okresie pierwszej kadencji Hu Jintao jako szefa partii niezwykle wpływową osobistością pozostawał wspomniany już Zeng Qinghong, który sterował w istotnym zakresie dużą częścią centralnego aparatu KPCh³⁵. Posługując się swymi ludźmi, umieszczonymi na różnych szczeblach administracji partyjno-państwowej, Jiang był w stanie kontrolować Hu Jintao i w razie potrzeby blokować jego działania. Chodziło nie tylko o wpływanie na kształt polityki w takim czy innym

odpowiadał za politykę kadrową w partii, dzięki czemu znacząco przyczynił się do umocnienia pozycji i władzy swego patrona. Jak się uważa, po odejściu na polityczną emeryturę w 2008 r. Zeng zachował szerokie wpływy w centralnym aparacie partyjnym oraz różnych resortach (zwłaszcza w służbach specjalnych).

³⁴ Istnienie takiej sieci powiązań personalnych w połączeniu z szybkim rozwojem gospodarczym i otwieraniem się na świat, jakich Chiny doświadczały w dekadzie lat 90., przyczyniło się do wytworzenia się na praktycznie wszystkich szczeblach aparatu partyjno-państwowego układów o charakterze korupcyjnym czy wręcz oligarchicznym. Jiang Zemin i jego najbliższe otoczenie w nieformalny sposób przyzwalałi na różnego rodzaju nadużycia władzy przez działaczy partyjnych, co okazało się najlepszym gwarantem lojalności tych osób wobec szefa partii i jednocześnie dawało możliwość kontrolowania wielu obszarów państwa z pominięciem formalnych mechanizmów administracyjnych.

³⁵ Uważa się że w owym czasie wpływy Zeng Qinghonga były tak duże, że czyniły go *de facto* osobą numer dwa w państwie, mimo że w gronie członków Stałego Komitetu oficjalnie był wymieniany dopiero na piątym miejscu. Wedle niektórych opinii jeszcze przed XVI zjazdem Jiang Zemin dążył do tego, aby Zeng Qinghong został kolejnym sekretarzem generalnych KPCh, ostatecznie jednak nie odważył się zakwestionować decyzji Deng Xiaopinga o nominacji dla Hu Jintao. Zeng został natomiast w 2003 r. wybrany wiceprzewodniczącym ChRL.

obszarze, ale także i o ochronę oraz zabezpieczenie interesów ugrupowania byłego szefa KPCh³⁶.

Po objęciu funkcji szefa KPCh Hu Jintao stanął wobec konieczności stworzenia przeciwwagi dla licznie reprezentowanej w aparacie partyjnym frakcji Jiang Zemina. Hu, który swą karierę polityczną przez długi czas budował w szeregach Ligi Młodzieży Komunistycznej, postawił na młodszych działaczy partyjnych związanych z tą organizacją. W połowie pierwszej dekady lat 2000. przedstawiciele owej grupy zaczęli obejmować kierownicze stanowiska we władzach niektórych prowincji, by później stopniowo awansować do centralnych organów partyjnych i państwowych³⁷. W ten sposób Hu rozpoczął budowę szerszego zaplecza politycznego w KPCh i jednocześnie przeciwwagi dla ugrupowania poprzedniego przywódcy. Obecnie ta grupa jest nieformalnie nazywana *tuanpai* 团派 – „frakcją Ligi Młodzieży Komunistycznej” z uwagi na fakt, że większość jej członków przez pewien okres swej kariery działała w młodzieżówce KPCh, w czasie którego związała się politycznie z Hu Jintao. Przez większość dekady rządów Hu to jednak frakcja Jiang Zemina w istotnym stopniu kształtowała politykę w wielu kluczowych kwestiach, a sam Hu Jintao w procesie decyzyjnym niejednokrotnie był zdominowany przez jego stronników.

Mimo złożonej sytuacji w kierowniczych gremiach partyjno-państwowych w dekadzie rządów Hu Jintao można zaobserwować szereg zmian i procesów wpływających na dalszą profesjonalizację systemu władzy. Przed wszystkim należy zauważyć, że działacze partyjni promowani przez Hu reprezentowali pokolenie, które wchodziło w dorosłe życie w burzliwym okresie kampanii inicjowanych przez Mao, zwłaszcza „rewolucji kulturalnej”, stąd też przejawiali większe inklinacje reformatorskie, zwłaszcza w sferze spraw

³⁶ Na przełomie lat 90. XX wieku i lat 2000. działacze partyjni należący do frakcji Jiang Zemina kontrolowali już nie tylko najważniejsze obszary w aparacie państwowym, ale także kluczowe elementy gospodarki, między innymi duże przedsiębiorstwa państwowe czy instytucje finansowe. Znane są również przypadki awansu na ważne stanowiska osób spokrewnionych z Jiangiem (na przykład Yang Jiechi – minister spraw zagranicznych ChRL w latach 2007-2013). W całej dekadzie rządów Hu Jintao szczególnie odczuwalne były wpływy stronników Jiang Zemina w Stałym Komitecie. Sprawowali oni bowiem nadzór nad szeregiem kluczowych obszarów, takimi jak między innymi: legislacja (Wu Bangguo), ideologia (Li Changchun), wewnątrzpartyjny pion dyscyplinarny (Wu Guanzheng, następnie He Guoqiang) oraz służby specjalne i aparat wymiaru sprawiedliwości (Luo Gan, następnie Zhou Yongkang).

³⁷ W grupie tych osób były między innymi takie postaci, jak: Li Keqiang (późniejszy premier), Hu Chunhua i Wang Yang (późniejsi wicepremierzy) i Li Yuanchao (późniejszy wiceprzewodniczący ChRL), a także działacze, którzy bardzo szybko znaleźli się na stanowiskach na szczeblu centralnym, tacy jak: Liu Yandong oraz Ling Jihua (później osobistość numer dwa w ekipie Hu Jintao).

społecznych niż generacja Jiang Zemina. Osoby, które po 2002 r. tworzyły stronnictwo skupione wokół Hu Jintao i zajmowały stanowiska na różnych szczeblach aparatu państwowego, legitymowały się ponadto wykształceniem w dziedzinach nie tylko ścisłych, ale i takich jak prawo, nauki społeczne, rolnicze etc.³⁸ Ważne funkcje w administracji obejmowali także działacze niezwiązani politycznie bezpośrednio z Hu, ale zawdzięczający swą pozycję ciężkiej pracy i temu, że sprawdzili się w zarządzaniu na niższych szczeblach lub w rozwiązywaniu konkretnych problemów. Najbardziej znanym przykładem stał się Wen Jiabao, premier ChRL w latach 2003-2013, który w okresie sprawowania funkcji szefa rządu dobierał swoich współpracowników i osoby do ważniejszych stanowisk w administracji państwowej spośród specjalistów w różnych dziedzinach³⁹.

Jednym z głównych zadań, na których Hu Jintao skupiał się w czasie kierowania państwem były próby rozwiązania problemów, jakie pojawiły się w procesie transformacji, zwłaszcza napięcie wywołanych przez dysproporcje rozwojowe oraz wprowadzanie reform w obszarach, które wcześniej zaniebdano wskutek koncentrowania się na realizacji naczelnego celu, jakim było osiągnięcie jak najwyższego wzrostu gospodarczego. W odpowiedzi na wspomniane problemy, mające często charakter społeczny lub socjo-ekonomiczny, Hu Jintao dążył do uporządkowania procesu rozwoju i modernizacji państwa, czego dobitnym wyrazem stała się stworzona przez niego koncepcja „naukowego rozwoju” (*kexue fazhan guan* 科学发展观)⁴⁰. Realizacja zadań w tym zakresie, a także stawianie czoła pojawiającym się coraz liczniej w dekadzie lat 2000. wyzwaniom o charakterze strukturalnym postawiły ekipę Hu Jintao przed koniecznością dalszego zwiększania skuteczności zarządzania państwem. W rezultacie w latach 2002-2012 nastąpił postęp procesu profesjonalizacji kadr partyjno-państwowych, a także samego procesu decyzyjnego. Proces ten dokonał się w kilku wymiarach.

Przede wszystkim w dekadzie lat 2000. obserwuje się wzrost znaczenia małych grup kierujących KC. Zwiększyła się wówczas także liczba tych

³⁸ W pierwszej dekadzie lat 2000. wzrasta także ogólna liczba osób z wyższym wykształceniem zasiadających w Komitecie Centralnym, Biurze Politycznym, jak również zajmujących stanowiska sekretarzy KPCh w prowincjach. W tej grupie pojawiają się także politycy posiadający stopień naukowy doktora. Więcej na ten temat zob. Li, „Educational and Professional”.

³⁹ Wen Jiabao zyskał uznanie jako „technokrata” już w 2003 r., kiedy podjął zdecydowane i skuteczne działania mające na celu opanowanie epidemii SARS.

⁴⁰ „Naukowy rozwój” to rozwój zrównoważony, w którym zachowana jest odpowiednia proporcja w rozwoju poszczególnych regionów, przeciwdziałanie nadmiernej polaryzacji dochodowej w społeczeństwie czy też branie w procesie rozwoju gospodarczego pod uwagę kwestii ochrony środowiska naturalnego.

grup. Ponadto zaczęły one zajmować się coraz szerszym spektrum zagadnień. W podobny sposób wzrosła rola i znaczenie części centralnych organów rządowych, szczególnie ciał ponadministerialnych, takich jak Państwowa Komisja Rozwoju i Reform⁴¹. Proces ten wynikał z konieczności zarządzania państwem w coraz większej liczbie specyficznych obszarów, jak również z potrzeby koordynacji działań w obrębie całego aparatu i odpowiedniego planowania całościowej strategii rozwoju. Podejmowano ponadto działania mające na celu podniesienie kwalifikacji kadr oraz poszerzenie horyzontów osób z gremiów kierowniczych tak, by tworzyć politykę i rozwiązania odpowiadające szybko zmieniającej się rzeczywistości w kraju. Przede wszystkim na ważne z punktu widzenia rozwoju państwa stanowiska w administracji rządowej zaczęto awansować coraz więcej urzędników i specjalistów mających znaczną wiedzę i doświadczenie w danej dziedzinie⁴². Już na początku lat 2000. w tejsze administracji (choć nie na najwyższych szczeblach kierowniczych) pojawiają się również osoby, które zdobyły wykształcenie lub dodatkowe kwalifikacje w państwach zachodnich (głównie w Stanach Zjednoczonych). Grupa takich osób, nieformalnie określana mianem *haiguipai* 海归派 (dosł. „ci, którzy wrócili zza morza”) zaczęła wносить do procesu decyzyjnego kluczową z punktu widzenia rozwoju państwa wiedzę, szczególnie w takich dziedzinach, jak finanse, bankowość, handel zagraniczny czy prawo⁴³. Po 2002 r. w pionie państwowym rozpoczyna się ponadto tworzenie podstaw służby cywilnej, w której kierownicze stanowiska średniego szczebla (zastępca dyrektora lub dyrektor departamentu) mogą

⁴¹ W dekadzie Hu Jintao na szczeblu centralnym nastąpiły także rozwój oraz tworzenie szeregu podobnych organów zawiadujących rozwojem lub nadzorujących sytuację w wielu specyficznych obszarach (bankowość, finanse, inwestycje, technologie etc.). Instytucją o szczególnie szerokich kompetencjach, obok wspomnianej Komisji Rozwoju i Reform stała się między innymi Komisja Nadzoru nad Majątkiem Państwowym (*Guoyou zichan jiandu guanli weiyuanhui* 国有资产监督管理委员会).

⁴² W gronie takich osób można wymienić na przykład Lou Jiwei, protegowanego premiera Zhu Rongji, który odegrał istotną rolę w zreformowaniu systemu podatkowego w ChRL oraz w inwestowaniu części zgromadzonych przez ten kraj rezerw walutowych. Lou pełnił funkcję wiceministra a następnie ministra finansów. Od końca lat 2000. kilkakrotnie był uznawany za jedną z najbardziej wpływowych osobistości w globalnych finansach (między innymi przez *Time*, *Forbes* oraz *Bloomberg Markets*).

⁴³ Przedstawiciele *haiguipai* zajmują obecnie szereg eksponowanych stanowisk w organach rządu centralnego, władzach państwowych przedsiębiorstw, jak również w administracji terenowej. Wśród *haiguipai* jest obecnie spora reprezentacja przedstawicieli politycznego establishmentu, zwłaszcza dzieci wysokich rangą przywódców KPCh z pokolenia Jiang Zemina i Hu Jintao. W pierwszej dekadzie lat 2000. również władze prowincji zaczęły zabiegać o wysoko wykwalifikowanych w kluczowych dziedzinach ekspertów, którzy ukończyli studia na Zachodzie. Więcej na temat środowiska *haiguipai* zob. Wo-Lap Lam, *Chinese Politics* 236-239.

obejmować osoby wyłonione w drodze konkursu⁴⁴. Za czasów Hu Jintao zmienia się ponadto system awansu kadr – w ocenie i promocji urzędników w coraz większym stopniu zaczęto brać pod uwagę skuteczność w zarządzaniu daną instytucją lub jednostką terytorialną, zwłaszcza jeśli chodzi o podtrzymywanie wzrostu gospodarczego, przyciąganie inwestycji, wdrażanie zrównoważonego rozwoju, wyrównywanie dysproporcji rozwojowych i majątkowych, ochronę środowiska naturalnego etc.⁴⁵ Jednocześnie wprowadzono mechanizmy odpowiedzialności kadr za błędy i nieprawidłowości⁴⁶.

Niewątpliwy postęp dokonał się także w zakresie kształcenia kadr partyjno-państwowych oraz zwiększania znaczenia gremiów doradczych i opinii środowisk eksperckich. Przede wszystkim należy wskazać na dynamiczny rozwój think-tanków, dostarczających profesjonalnych analiz i rekomendacji, branych pod uwagę w procesie decyzyjnym. Obok Chińskiej Akademii Nauk Społecznych na znaczeniu zyskały inne tego typu jednostki, przede wszystkim Centrum Badań nad Rozwojem przy Radzie Państwowej (*Guowuyuan fazhan yanjiu zhongxin* 国务院发展研究中心), think-tanki tworzone przy renomowanych uczelniach oraz przy centralnych organach państwowych (jak na przykład Instytut Badań Makroekonomicznych przy Komisji Rozwoju i Reform – *Guojia fagaiwei hongguan jingji yanjiuyuan* 国家发改委宏观经济研究院). W dekadzie Hu Jintao po raz pierwszy wyraźnie pojawiło się zapotrzebowanie na ekspertyzy w zakresie spraw międzynarodowych, co przyczyniło się do wyłonienia w tym obszarze szeregu instytucji doradczych, z których część posiada obecnie międzynarodową renomę (na przykład Chiński Instytut Współczesnych Stosunków Międzynarodowych – *Zhongguo xiandai guoji guanxi yanjiuyuan* 中国现代国际关系研究院). Liczne opinie i rekomendacje dotyczące szerokiego spektrum zagadnień tworzone przez think-tanki trafiały do decydentów partyjnych i rządowych,

⁴⁴ W otoczeniu Hu Jintao pojawiały się pomysły i postulaty, by wprowadzić podobne rozwiązania w całej administracji lokalnej, za czym opowiadał się między innymi Li Yuanchao – późniejszy wiceprzewodniczący ChRL.

⁴⁵ Szerzej na temat opisywanych zmian w aparacie administracyjnym zob. Wo-Lap Lam, *Chinese Politics* 136-140.

⁴⁶ W czasach Hu Jintao obserwowano ponadto przyzwolenie władz centralnych na zaskarżanie przez obywateli do wyższych instancji krzywdzących lub bezprawnych decyzji lokalnych urzędników (między innymi za pomocą systemu petycji i zażaleń nazywanego *xinfang*). Od początku lat 2000. liczba przypadków takich zaskarżeń wyraźnie wzrastała, aczkolwiek obecnie odczuwalne są mankamenty systemu, związane między innymi z zastraszaniem skarżących przez lokalnych urzędników. Więcej na ten temat zob. Wo-Lap Lam, *Chinese Politics* 125-126.

organizowano branżowe narady urzędników z ekspertami, zaczęto wydawać liczne periodyki analityczne oraz specjalistyczne publikacje książkowe⁴⁷.

Zwiększyła się również rola wszelkiego rodzaju szkoleń. Od XVI zjazdu KPCh wspomniane już wykłady eksperckie dla członków Biura Politycznego stają się stałym elementem wspomagającym decydentów w rozumieniu zarówno problemów wewnętrznych Chin, jak i sytuacji w świecie⁴⁸. W połowie pierwszej dekady lat 2000. tego rodzaju prelekcje stały się obowiązkowe dla urzędników szczebla ministerialnego oraz władz prowincji. Dodatkowo rozwijano program szkoleń dla funkcjonariuszy partyjnych i państwowych szczebla centralnego oraz prowincjonalnego, mający na celu nieustanne podnoszenie wiedzy teoretycznej oraz praktycznych umiejętności zarządzania krajem przez kadry. Te szkolenia nabrały regularnego charakteru i obecnie są realizowane przede wszystkim przez Szkołę Partyjną KC KPCh (*Zhongyang dangxiao* 中央党校) oraz jej terenowe odpowiedniki, a także Państwową Szkołę Administracji (*Guojia xingzheng xueyuan* 国家行政学院). KPCh pod kierownictwem Hu zaczęła także poznawać bliżej doświadczenia partii politycznych z różnych krajów w zakresie rządzenia państwem. Pozyskiwanie takiej wiedzy stało się możliwe dzięki formalnej współpracy między KPCh a partiami politycznymi z całego świata, którą prowadzi Wydział Kontaktów Zagranicznych KC (*Zhonggong zhongyang lianluobu* 中共中央联络部)⁴⁹. Tym samym można powiedzieć, że Hu Jintao był pierwszym przywódcą ChRL, który w szerszym zakresie zaczął opierać się na doradcach i ekspertach mających znaczne doświadczenie w danej dziedzinie, lecz także wiedzę i wykształcenie zdobyte w państwach wysokorozwiniętych⁵⁰.

⁴⁷ Warto w tym miejscu wskazać choćby na serię analiz *blue books* (*lanpi shu* 蓝皮书) wydawanych przez Chińską Akademię Nauk Społecznych, a dotyczących szeroko rozumianych problemów gospodarczych, stosunków międzynarodowych etc.

⁴⁸ Jak podaje gazeta *Nanfang Ribao* z 28 sierpnia 2012 r., w czasie obu kadencji Hu Jintao Biuro Polityczne wysłuchało w sumie 77 wykładów z udziałem 140 specjalistów pochodzących z różnych ośrodków badawczych. Tematyka prelekcji obejmowała sprawy gospodarcze, zagadnienia społeczne, kulturalne, ochrony środowiska, obronności, rolnictwa etc. Owo dokształcanie członków Biura Politycznego przyjęło nazwę „wspólnego uczenia się” (*jiti xuexi* 集体学习). Obecnie o każdej takiej sesji kolektywnego szkolenia obszernie informują media centralne.

⁴⁹ Do chwili obecnej KPCh podpisała umowy o współpracy z ponad sześćsiestoma partiami politycznymi. Mniej formalne kontakty tego rodzaju, także z byłymi prezydentami czy premierami, utrzymywane są za pośrednictwem powiązanych z Wydziałem Zagranicznym KC ciał nominalnie działających jako twory pozarządowe (na przykład Chińskiego Stowarzyszenia na Rzecz Porozumienia Międzynarodowego – *Zhongguo guoji jiaoliu xiehui* 中国国际交流协会). Więcej na ten temat zob. Wo-Lap Lam, *Chinese Politics* 38-39.

⁵⁰ W tym miejscu można wymienić chociażby takie osoby, jak Wang Jisi i Zheng Bijian (eksperti do spraw międzynarodowych) czy Xia Yong oraz Yu Keping (w latach 2001-2015 wicedyrektor Biura Kompilacji i Tłumaczeń KC KPCh).

W kontekście tego, co można by określić mianem „reformy politycznej”, Hu Jintao zainicjował wewnętrzzpartyjne dyskusje o rozwiązaniach mających uelastyczyć charakter struktury KPCh i główne mechanizmy jej funkcjonowania. Przede wszystkim proponował, aby kadry kierownicze określonych szczebli lokalnych były wyłaniane w drodze głosowania przez zgromadzenia przedstawicieli działaczy KPCh na danym szczeblu (*dangdaibiao dahui* 党代表大会), a nie nominowane przez wydziały organizacyjne partii⁵¹. Hu dążył także do ustanowienia pewnych mechanizmów kontrolnych wewnątrz samej partii. Wprowadzono między innymi zasadę przedstawiania przez czynniki decyzyjne na danym szczeblu raportów z podjętych działań odpowiednim gremiom kolegialnym (na przykład Biuro Polityczne – Komitetowi Centralnemu, sekretarz prowincji – komitetowi KPCh na tym szczeblu). Próby dalszych działań „demokratyzacyjnych” zostały jednak w dużej mierze zablokowane przez Jiang Zemina, który obawiał się osłabienia władzy Biura Politycznego (i zasiadających w nim jego stronników), a także pojawienia się niebezpiecznych tendencji, prowadzących do „burżuazyjnej liberalizacji”⁵². Należy podkreślić, że w omawianym okresie zarówno w KPCh, jak i wśród ekspertów miała miejsce szersza dyskusja na temat możliwości wprowadzenia pewnych elementów demokracji w strukturach partyjnych na poziomie lokalnym, szczególnie jeśli chodzi o przyznanie większych uprawnień *dangdaibiao dahui* 党代表大会. Ostatecznie efektem koncepcji Hu Jintao dotyczących reformowania partii od środka stała się zasada, którą można by określić mianem „naukowego rządzenia”. Jednym z jej głównych elementów był nacisk na profesjonalizm kadr partyjno-państwowych oraz podnoszenie kwalifikacji całego aparatu władzy w zarządzaniu krajem (Hu podkreślał znaczenie zwłaszcza tego ostatniego czynnika, który określał jako *zhizheng nengli* 执政能力, czyli „zdolność rządzenia”). Obecnie badacze dochodzą do wniosku, że mimo reformatorskiego nastawienia Hu Jintao nie był jednak gotowy na podjęcie prób większej liberalizacji czy też demokratyzacji w partii tak w wymiarze strukturalno-instytucjonalnym, jak i ideowym.

⁵¹ W latach 2000. zdarzały się przypadki, że na poziomie wsi lub powiatu (na przykład w prowincji Syczuan) przeprowadzono „eksperyment” polegający na tym, że sekretarz komitetu partii został wybrany w drodze wolnego głosowania miejscowych działaczy KPCh. Mimo że te działania uzyskały aprobatę centrali, nie stały się obowiązującym modelem dla całego kraju. Nie zdecydowano się również na rozszerzenie także na wyższe szczeble drabiny administracyjnej wolnych wyborów do lokalnego samorządu, które na poziomie wsi funkcjonują od początku lat 80. (mimo że w establishmencie pojawiały się głosy postulujące takie rozwiązanie).

⁵² Więcej na temat prób „demokratyzacji” systemu władzy w tym okresie zob. Wo-Lap Lam, *Chinese Politics* 126-136.

Wskazuje się w tym kontekście nie tylko na opór ze strony frakcji Jiang Zemina, ale także na to, że sam Hu był „obciążony” elementami partyjnej ideologii stworzonymi przez swoich poprzedników, których znaczenie często podkreślał. Jak zauważa Willy Wo-Lap Lam, w porównaniu z Hu Jintao jego politycznych mentorów – Hu Yaobanga i Zhao Ziyanga – można uznać za faktycznych zwolenników reform politycznych. Opowiadali się oni nie tylko za wymierną demokratyzacją życia partyjnego, ale także za uwzględnieniem w procesie reformowania systemu władzy pewnych elementów „zachodniego myślenia”⁵³.

Ekipa Hu Jintao-Wen Jiabao konsekwentnie dążyła natomiast do budowy państwa prawa, szczególnie jeśli chodzi o tworzenie rozwiązań legislacyjnych, niezbędnych w procesie rozwoju państwa i pogłębiania reform. W pierwszej dekadzie lat 2000. w ChRL dokonął się znaczący postęp w zakresie tworzenia przepisów prawa, które nie tylko regulowało szereg kwestii, które wynikły w trakcie transformacji, ale również odpowiadało standardom międzynarodowym w tych obszarach, w których ChRL była zobowiązana respektować porozumienia wielostronne. Postęp ten był szczególnie widoczny w zakresie prawa gospodarczego i wynikał w dużej mierze z przystąpienia ChRL do Światowej Organizacji Handlu i innych organizacji międzynarodowych. Starano się także, przynajmniej teoretycznie, uregulować prawnie szereg kwestii pozaekonomicznych, co znalazło wyraz zwłaszcza w poprawkach do Konstytucji, wprowadzonych w 2004 r., w których znalazły się między innymi zapisy o poszanowaniu praw człowieka oraz o nienaruszalności własności prywatnej.

⁵³ Hu Jintao, zdając sobie być może sprawę z ograniczonych możliwości wprowadzenia pluralizmu w życie wewnątrzpartyjne, skupiał się w dużej mierze na próbach modyfikowania przewodniej ideologii KPCh, jak również mentalności kadr partyjno-państwowych tak, by cały aparat skuteczniej odpowiadał na wyzwania, jakie przynoszą modernizacja kraju oraz przemiany w świecie. W licznych wystąpieniach na forach partyjnych zachęcał do wyzwalań myślenia, poszukiwania inspiracji i nowych idei w różnych systemach politycznych i myślowych tak, aby zarządzanie państwem było bardziej „naukowe” niż ideologiczne, ale także by posiadało określony wymiar humanistyczny, przejawiający się w trosce o interes zwykłych ludzi, a nie wyłącznie gospodarki. Jednocześnie Hu wyraźnie odwoływał się do klasycznego marksizmu, co sprawiało wrażenie, że jego faktycznym celem jest tylko „unowocześnienie” socjalizmu, a nie znalezienie dla partii nowej idei przewodniej. Drugim ważnym dla Hu Jintao elementem stało się dążenie do stworzenia nowego etosu służby publicznej oraz zapewnienie odpowiednich kwalifikacji etycznych aparatu urzędniczego. W wielu przemówieniach oraz materiałach wewnątrzpartyjnych Hu apelował nie tylko o właściwy dobór kadr pod kątem ich szacunku dla prawa i wystrzegania się nadużywania władzy, ale wyraźnie podkreślał również, że sprawujący władzę muszą w pierwszej kolejności mieć na uwadze lud i jego interes (poglądy te znalazły wyraz w jednym z najważniejszych haseł politycznych propagowanych przez Hu – „stawiania ludu na pierwszym miejscu” – *yi ren wei ben* 以人为本). Więcej na ten temat zob. Wo-Lap Lam, *Chinese Politics* 37-45.

Niedługo po XVI zjeździe KPCh Hu Jintao zaczął propagować hasło i koncepcję „rządzenia państwem wedle prawa” (*yi fa zhi guo* 依法治国). Ta koncepcja stała się początkiem ogólnokrajowej kampanii polityczno-ideologicznej, adresowanej przede wszystkim do urzędników i instytucji aparatu państwowego, której celem było stworzenie określonej kultury prawnej opierającej się na poszanowaniu prawa i procedur zarządzania państwem, jak i przeciwdziałanie narastającemu wówczas wyraźnie zjawisku nadużywania władzy przez urzędników i funkcjonariuszy partyjnych na niemal wszystkich szczeblach⁵⁴. Powtarzane w kontekście tej kampanii przez Hu Jintao stwierdzenie, że „żadna organizacja ani żadna jednostka nie może stawiać siebie ponad prawem i ponad Konstytucją”, stało się jednak już w połowie lat 2000. przyczyną debaty, toczącej się wówczas głównie w kręgach eksperckich, na temat miejsca samej KPCh w systemie prawnym i tego, czy partia podlega przepisom prawa i Konstytucji, czy też stoi ponad nimi. Tym samym powstało pytanie, będące w kolejnych latach przedmiotem głębszych rozważań zarówno w samych Chinach, jak i wśród obserwatorów zagranicznych, czy praworządność w rozumieniu Hu Jintao to rządy prawa (*rule of law*) czy też rządzenie za pomocą prawa (*rule by law*)⁵⁵.

Obecnie okres lat 2002-2012 często oceniany jest przez pryzmat ścierania się zarówno interesów, jak i polityczno-ideologicznych linii dwu ugrupowań: frakcji Jiang Zemina oraz stronnictwa Hu Jintao. Także w samych Chinach można spotkać się z nieformalnym określeniem „jedna partia, dwie frakcje” (*yi dang liang pai* 一党两派), opisującym stan rzeczy istniejący w omawianym okresie, jak również w pewnym stopniu po 2012 r.⁵⁶ W tym

⁵⁴ Jak się obecnie uważa, ta kampania była w istotnym stopniu wymierzona w środowisko działaczy partyjnych powiązanych z Jiang Zeminem, których władza i wpływy były wówczas bardzo silne i prowadziły do licznych i poważnych przypadków nadużyć.

⁵⁵ Jedną z głównych kwestii będących przedmiotem owych dyskusji także obecnie jest pytanie o legislacyjną niezależność Ogólnochińskiego Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych. Parlament, wedle Konstytucji ChRL będący najwyższym organem władzy, w rzeczywistości zatwierdza tylko rozwiązania prawne przygotowane przez władze partyjne. W tym kontekście często przytacza się wypowiedź Li Penga z czasów, gdy był on przewodniczącym Stałego Komitetu OZPL, który stwierdził, że parlament w swej działalności legislacyjnej musi akceptować kierowniczą rolę KPCh.

⁵⁶ Należy zaznaczyć, że jest to dalece uproszczony sposób rozumienia chińskiej sceny politycznej, gdyż zarówno w obrębie obu tych stronnictw, jak i poza nimi istniało i wciąż istnieje wiele wpływowych ugrupowań reprezentujących interesy określonych branż gospodarki, pionów administracji państwowej, danych prowincji lub regionów czy też sfer polityczno-biznesowych, z których większość ma swych przedstawicieli lub patronów w centralnym aparacie partyjnym. Osobnym zjawiskiem byli oligarchowie, tacy jak Bo Xilai czy Zhou Yongkang, realizujący partykularne interesy własnych środowisk, których władza nad danymi obszarami była niemal nieograniczona i *de facto* nie podlegała skutecznej kontroli centralnych organów KPCh. W ostatnich latach powstaje ponadto coraz więcej elitarnych stowarzyszeń skupiających wokół określonych interesów lub idei

kontekście w ocenach zwraca się uwagę na swoistą dysfunkcyjność systemu władzy w ChRL w okresie po 2002 r., wynikającą z zakulisowego wpływu, jaki na politykę wywierał Jiang Zemin oraz jego ludzie, umieszczeni na ważnych stanowiskach w aparacie partyjno-państwowym.

W praktyce ów dualizm polityczny w dekadzie rządów Hu Jintao spowodował, że obie frakcje rywalizowały z sobą o kontrolę nad różnymi obszarami pionu partyjnego i administracji rządowej. Z biegiem czasu ukształtował się swoisty podział sfer wpływów między ugrupowaniami Jiang Zemina i Hu Jintao, gdzie każdy departament i organ KC KPCh, każda instytucja rządowa, władze poszczególnych prowincji i miast oraz państwowych przedsiębiorstw były w rękach przedstawicieli jednej lub drugiej frakcji. Taki stan rzeczy doprowadził do istotnego rozproszenia władzy i całościowej kontroli nad państwem między tymi ugrupowaniami, a także do powstania wyraźnego partykularyzmu interesów wielu instytucji państwowych, które bądź realizowały własną, niezależną od wytycznych partii i interesu państwa politykę⁵⁷, bądź stawały się hermetycznie zamkniętymi środowiskami, gdzie dochodziło do poważnych nadużyć oraz korupcji. Jednym z rezultatów tego procesu było narastanie zjawisk koncentracji zbyt dużej władzy w rękach pewnych organów, nakładania się kompetencji różnych instytucji, jak również zawłaszczania kompetencji jednych resortów przez inne⁵⁸.

W wymiarze ideologicznym podejmowane przez Hu Jintao próby unowocześnienia przewodniej doktryny KPCh oraz przystosowania jej do zmieniającej się rzeczywistości nie przyniosły wymiernych rezultatów. Choć koncepcja „naukowego rozwoju” została wpisana do „Statutu” KPCh jako kolejny, obok teorii Deng Xiaopinga i zasady „trzech reprezentacji”, element ideowej podstawy działań partii, dekada Hu Jintao zakończyła się wyraźnie rysującymi w aparacie partyjnym podziałami na ideologiczne obozy prezentujące odmienne wizje drogi rozwojowej Chin⁵⁹. Sztandarowe koncepcje

wpływowych polityków i urzędników, czołowych ekspertów oraz najzamożniejszych przedsiębiorców. Więcej na temat tych organizacji zob. Li, *Chinese Politics* 144-145.

⁵⁷ W Chinach takie zjawisko określane jest mianem *bumen benweizhuyi* 部门本位主义 (jakby departamentalizm, stawianie przez dane ministerstwo swoich interesów ponad interes państwa).

⁵⁸ Przykładem instytucji, która zyskała zbyt duże uprawnienia, jest wspomniana już Państwowa Komisja Rozwoju i Reform. W ostatniej dekadzie, także w samych Chinach, otwarcie zaczęto mówić, że jej władza w zakresie planowania gospodarczego jest tak szeroka, iż w praktyce blokuje prawidłowy rozwój gospodarki i kraju. Kompetencje Komisji stały się bowiem większe niż wielu centralnych resortów biorących udział w procesie całościowego rozwoju państwa, co doprowadziło do nadmiernej centralizacji decyzji i braku należytej koordynacji w obrębie administracji rządowej.

⁵⁹ Wśród nich należy wymienić przede wszystkim „liberałów”, opowiadających się za daleko idącym urynkowaniem gospodarki, a także pewnym uelastycznieniem systemu politycznego, zwolenników *status quo*, czyli utrzymania dotychczasowego modelu łączącego elementy systemu

ideowe Hu Jintao, takie jak: „harmonijne społeczeństwo” (*hexie shehui* 和谐社会) oraz wspomniane już „stawianie ludu na pierwszym miejscu” zostały najwyraźniej zapomniane jeszcze przed odejściem Hu na polityczną emeryturę.

Umacnianie państwa prawa – jedno z najważniejszych działań Hu Jintao, mające na celu uczynienie systemu władzy bardziej efektywnym, a jego mechanizmów bardziej transparentnymi – doprowadziło do rozwoju ustawodawstwa w wielu obszarach, w których wcześniej brakowało regulacji prawnych, jak również do ogólnego podniesienia poziomu kultury prawnej w państwie. Jednocześnie zaczęły jednak rysować się sprzeczności wynikające z braku w pełni niezależnego prawodawstwa oraz wymiaru sprawiedliwości. Postępująca transformacja gospodarcza i społeczna wymagała bowiem prawnego zabezpieczenia interesów określonych grup, środowisk, sektora prywatnego, jak też stworzenia sprzyjającego otoczenia dla rozwoju całego kraju. Szereg ustaw uchwalanych przez parlament – Ogólnochińskie Zgromadzenie Przedstawicieli Ludowych – w swej istocie zabezpieczał interes KPCh lub, ogólnie rzecz biorąc, państwa tak, by pewne kluczowe obszary nie znalazły się całkowicie poza kontrolą rządzących. Z drugiej strony nadzór nad aparatem wymiaru sprawiedliwości sprawowany przez partię za pośrednictwem pionu polityczno-prawnego (*zhengfa* 蒸发) powodował, że właściwe egzekwowanie obowiązującego nominalnie prawa było utrudnione. Komisje polityczno-prawne działające na poszczególnych szczeblach drabiny administracyjnej stały się w praktyce narzędziami do ręcznego sterowania wymiarem sprawiedliwości przez władze partyjne. Już pod koniec dekady rządów Hu Jintao w Chinach zaczęły pojawiać się głosy, płynące przede wszystkim ze środowisk eksperckich, akcentujące potrzebę przyznania OZPL większej samodzielności legislacyjnej, a także gruntownej reformy czy wręcz likwidacji pionu polityczno-prawnego⁶⁰. Istniejący stan rzeczy, jak argumen-

rynkowego z silną kontrolą państwa, i wreszcie konserwatystów, uważających reformy za zło konieczne i przestrzegających przed destabilizacją społeczno-polityczną, jaką może wywołać zbyt daleko posunięta transformacja. Twórcą jednej z najbardziej znanych, alternatywnych dla oficjalnej filozofii reform, koncepcji był Bo Xilai, który podczas pełnienia funkcji sekretarza KPCh w Chongqing (lata 2007-2012), będąc już wtedy prominentnym politykiem i członkiem Biura Politycznego, propagował hasła i idee jednoznacznie nawiązujące do dziedzictwa epoki Mao, a w zarządzaniu tym miastem wprowadzał szereg rozwiązań prospołecznych. Mimo usunięcia Bo z partii w 2012 r. pod zarzutami korupcji głoszone przez niego idee egalitaryzmu (wraz z odwoływaniem się do epoki Mao jako czasów „sprawiedliwości społecznej” oraz rządów silnej ręki, gwarantujących ład i porządek) nadal mają w Chinach wielu zwolenników zarówno wśród członków partii, jak i w społeczeństwie. Sam Bo Xilai stał się symbolem kontestacji realizowanego w Chinach modelu transformacji, postrzeganego jako system ignorujący interesy słabszych grup.

⁶⁰ Do wyraźnego osłabienia aparatu wymiaru sprawiedliwości w latach 2000. doszło w istotnym stopniu za sprawą Zhou Yongkanga, w którego kompetencjach jako członka Stałego Komitetu BP

towano, uniemożliwił dalszy normalny rozwój państwa, zwłaszcza jeśli chodzi o zabezpieczenie podstawowych interesów obywateli, sektora prywatnego etc. Opisywane problemy sprawiły ponadto, że Hu Jintao nie udało się wprowadzić skutecznych mechanizmów chroniących aparat partyjno-państwowy przez korupcją i innymi pokrewnymi patologiami, które w pierwszej dekadzie lat 2000. zaczęły lawinowo narastać.

Wymiernym osiągnięciem Hu Jintao stało się natomiast stworzenie przeciwwagi dla potężnego ugrupowania, jakiemu patronował Jiang Zemin. W momencie kolejnej generacyjnej sukcesji władzy w 2012 r. przedstawiciele stronnictwa Hu zajmowali już szereg eksponowanych stanowisk zarówno w aparacie centralnym, jak i we władzach prowincji. Niewątpliwym atutem wielu osób kojarzonych z frakcją *tuanpai* były: stosunkowo młody wiek (duża część działaczy partyjnych skupionych wokół Hu urodziła się w końcu lat 50. lub już w latach 60. XX wieku), doświadczenie w zarządzaniu krajem, zdobyte podczas kierowania prowincjami o różnym stopniu rozwoju, jak również mniejszymi oraz dużymi ośrodkami miejskimi, a także lepszym i bardziej zróżnicowanym niż w przypadku ludzi Jiang Zemina wykształceniem (choć wśród czołowych przedstawicieli *tuanpai* trudno znaleźć osoby po studiach lub uzupełniających szkoleniach odbytych w państwach wysoko-rozwinętych). Niewątpliwym potencjał i polityczna siła środowiska Ligi Młodzieży Komunistycznej polega także na tym, że ta organizacja nieustannie promuje kolejnych, młodszych działaczy (urodzonych w latach 70., a nawet 80.), coraz lepiej wykształconych (także po studiach na Zachodzie), którzy obecnie zajmują jeszcze niezbyt eksponowane stanowiska, przede wszystkim na szczeblu terenowym. Z uwagi jednak na posiadane kwalifikacje i znacznie szersze horyzonty te osoby w perspektywie kilkunastu lat mogą znaleźć się na drodze prowadzącej do elit władzy.

Patrząc z dzisiejszej perspektywy, można powiedzieć, że dekada Hu Jintao była czasem w dużej mierze straconym, z uwagi na zaniechanie szeregu koniecznych reform, co wynikało z angażowania zbyt wielu wysiłków na wypracowywanie w procesie decyzyjnym konsensusu między frakcjami i licz-

znajdował się nadzór nad pionem polityczno-prawnym. Zhou i jego ludzie w terenowych komisjach *zhengfa* wykorzystywali swoją władzę nad sądami do chronienia licznych działań kryminalnych zarówno zorganizowanych grup przestępczych, jak i organów bezpieczeństwa nierzadko z tymi grupami powiązanymi. Taki stan rzeczy był jednoznacznie negatywnie oceniany przez ekspertów w samych Chinach, i to jeszcze w okresie kiedy Zhou był u szczytu władzy. Najbardziej znanym krytykiem opisywanej sytuacji w wymiarze sprawiedliwości był He Weifang, profesor prawa z Uniwersytetu Pekńskiego, który jednoznacznie opowiadał się przeciwko skupieniu kontroli nad aparatem bezpieczeństwa oraz aparatem wymiaru sprawiedliwości w jednym ręku.

nyimi grupami interesu w aparacie partyjno-państwowym⁶¹. Chaos kompeten-
cyjny, brak należytej komunikacji i koordynacji między instytucjami z róż-
nych obszarów, a także specyficzne interesy branżowe spowodowały z kolei,
że implementacja zatwierdzonych już planów i programów w praktyce na-
potykała na liczne przeszkody i trudności. Dalszym, niezbędnym z punktu
widzenia rozwoju państwa reformom w obszarze gospodarki, spraw spo-
łecznych czy legislacji, jak również wprowadzeniu większego pluralizmu
w życie wewnątrzpartyjne nie sprzyjały także pogłębiające się wyraźnie
w drugiej połowie pierwszej dekady lat 2000. podziały polityczne w KPCh.
Przyczyną tych podziałów była przede wszystkim niemożność wypracowa-
nia szerszego konsensusu co do generalnego kierunku dalszych reform, wy-
nikająca nie tylko z odmiennych interesów różnych grup, ale też narastania
licznych, trudnych do rozwiązania problemów oraz sprzeczności, jakie przy-
niosła transformacja gospodarcza. Ów brak jedności wśród elit rzą-
dzących przyczynił się z kolei do dramatycznego nasilenia walki o władzę
między głównymi frakcjami w ostatnich latach przed zaplanowaną na 2012 r.
kolejną pokoleniową sukcesją władzy. Znacząca profesjonalizacja aparatu
władzy, jaka nastąpiła za czasów Hu Jintao, nie przyniosła także odpowiedzi
na zasadnicze z punktu widzenia przyszłości reform pytanie o skuteczny
model zarządzania państwem: więcej liberalizmu czy więcej kontroli pań-
stwa, szersze delegowanie uprawnień na sferę pozarządową czy większa
koncentracja władzy w ręku organów partyjno-państwowych. W rezultacie
postępująca od lat 80. deregulacja na poziomie centralnym oraz decentra-
lizacja na linii Pekin-prowincje pozostały w wielu wymiarach niepełne czy
wręcz fragmentaryczne.

BIBLIOGRAFIA

- Bogusz, Michał, i Jakub Jakóbcowski. *Komunistyczna Partia Chin i jej państwo. Konserwatywny zwrot Xi Jinpinga*. Ośrodek Studiów Wschodnich im. M. Karpia, 2019.
- Burski, Ksawery. „Biuro Polityczne KPCh na ciągłym szkoleniu”. *Azja-Pacyfik*, vol. 18, 2015, ss. 280-284.
- Burski, Ksawery. „Rozkwit chińskich think-tanków i nowe oczekiwania wobec nich”. *Azja-Pacyfik*, t. 18, 2015, ss. 271-279.
- Fewsmith, Joseph. *The Logic and Limits of Political Reform in China*. Cambridge University Press, 2012.

⁶¹ Poglądy o „straconej dekadzie” lat 2002-2012 można znaleźć także u ekspertów blisko zwią-
zanych z władzami ChRL, takich jak Justin Yifu Lin. Zob. Yifu Lin.

- Jakóbowski, Jakub. *Dryf chińskich reform. Polityka gospodarcza pierwszej kadencji Xi Jinpinga*. Ośrodek Studiów Wschodnich im. M. Karpia, 2017.
- Li, Cheng. „Educational and Professional Backgrounds of Current Provincial Leaders”. *China Leadership Monitor*, vol. 8, no. 18, 2003, ss. 1-9, media.hoover.org/sites/default/files/documents/clm8_lc.pdf. Dostęp 2.06.2020.
- Li, Cheng. *Chinese Politics in the Xi Jinping Era: Reassessing Collective Leadership*. Brookings Institution Press, 2016.
- Lieberthal, Kenneth, Cheng Li, i Yu Keping, *China's Political Development: Chinese and American Perspectives*. Brookings Institution Press, 2014.
- MacFarquhar, Roderick. „Leadership Styles at the Party Center: From Mao Zedong to Xi Jinping”. *China's Core Executive. Leadership styles, structures and processes under Xi Jinping*, red. Sebastian Heilmann and Matthias Stepan, Mercator Institute for China Studies, 2016, ss. 14-17.
- Shambaugh, David. „The Dynamics of Elite Politics during the Jiang Era”. *China Journal*, no. 45, 2001, ss. 101-111, www.brookings.edu/articles/the-dynamics-of-elite-politics-during-the-jiang-era. Dostęp 2.06.2020.
- Shambaugh, David. *China's Communist Party: Atrophy and Adaptation*. Woodrow Wilson Center Press, 2008.
- Shirk, Susan. *China: Fragile Superpower*. Oxford University Press, 2008.
- Wo-Lap Lam, Willy. *Changing of the Guard: Beijing Grooms Sixth-Generation Cadres for 2020s*. The Jamestown Foundation, 2010.
- Wo-Lap Lam, Willy. *Chinese Politics in the Hu Jintao Era: New Leaders, New Challenges*. M.E. Sharpe, 2006.
- Wo-Lap Lam, Willy. *The Era of Jiang Zemin*. Prentice Hall, 1999.
- Xue, Gangling 学, 纲领. *Xingzheng tizhi gaige yanjiu 行政体制改革研究*. Beijing daxue chubanshe 北京大学出版社, 2006.
- Yang, Dali L. “What Holds the Giants Together? Institutions and Center-local Relations in China”. Draft paper prepared for the conference on “Rule and Reform in the Giants: China and India Compared”, Harvard University, November 3 – December 2, 2007.
- Yifu Lin, Justin. *Demystifying the Chinese Economy*. Cambridge University Press, 2011.
- Yu, Keping. *Democracy in China: Challenge or Opportunity*. World Scientific Publishing, 2016.
- Zheng, Yongnian. *Globalisation and State Transformation in China*. Cambridge University Press, 2004.

SYSTEM WŁADZY W CHRL W OKRESIE REFORM: EWOLUCJA, WYZWANIA, SPRZECZNOŚCI

CZEŚĆ I: LATA 1978-2002

Streszczenie

Autor artykułu analizuje główne cechy systemu politycznego Chińskiej Republiki Ludowej oraz zmiany w strukturze władzy Komunistycznej Partii Chin od czasu wprowadzenia reform i polityki otwarcia. Rozpatruje kluczowe elementy procesu decyzyjnego, instytucje, model zarządzania i przywództwo ChRL w czasach Deng Xiaopinga, Jiang Zemina, Hu Jintao i Xi Jinpinga. Od początku lat 80. chiński system polityczny przeszedł transformację od rządów jednego człowieka do „przywództwa kolektywnego”, stojąc przed różnymi wyzwaniami w zarządzaniu krajem i podtrzymywaniu procesu reform. Pogłębienie reform gospodarczych, które rozpoczęło się w latach 90., wymagało znacznego podniesienia zdolności państwa do sprawowania rządów i przyjęcia bardziej elastycznego podejścia do przewodniej ideologii partii. W rezultacie najwyższe chińskie organy

decyzyjne zaczęły ewoluować w profesjonalne „rady nadzorcze”, wspierane przez wysoko wykształcone kadry, ekspertów i zespoły ekspertów. Koniec zasady „silnej ręki” Deng Xiaopinga doprowadził jednak do powstania wielu frakcji i grup interesów wewnątrz partii, z których każda ma odmienne poglądy na temat sposobu i zakresu, w jakim takie reformy należy przeprowadzić. W ciągu ostatnich dwóch dekad ta frakcja wywarła negatywny wpływ na transformację gospodarczą i społeczną Chin, a także zapoczątkowała proces wewnętrznego rozkładu partii. W obliczu rosnącej liczby wyzwań związanych z rozwojem Chin i braku politycznej jedności w Komunistycznej Partii Chin przywódcy starali się zmienić porządek struktury władzy i usprawnić proces reform. Mimo że udało mu się skonsolidować władzę polityczną i częściowo wyeliminować niektóre z najpoważniejszych problemów, takich jak korupcja, niezadowolenie wewnątrz partii przeważało i wzrosło, co doprowadziło do widocznego spadku tempa reform w ciągu ostatnich kilku lat, a także do wzrostu liczby głosów domagających się gruntownej zmiany w systemie politycznym. Artykuł kończy się uwagami dotyczącymi dalszej ewolucji systemu politycznego w ChRL i możliwych zmian w kierownictwie partii.

Słowa kluczowe: system polityczny Chin; era reform; polityka otwarcia; Komunistyczna Partia Chin; jedynewładztwo; przywództwo kolektywne.